

## 1989 BULGARİSTAN GÖÇMENLERİNİN KÜLTÜRLERARASI İLETİŞİM PRATİKLERİ: ESKİŞEHİR ÖRNEĞİ

Jale Balaban-Salı\* - Fatme Fevzi Mehmed\*\*

### ÖZET

1989 yılında zorunlu göçe tabi tutulan Bulgaristan Türklerinin büyük bir kısmı Türkiye'ye gelmeyi tercih etmiştir. Bu çalışmada Eskişehir'de Şahin Tepesi'nde yaşayan Bulgaristan göçmenlerinin gündelik hayatıyla ilgili bazı konular araştırılmıştır. Bulgaristan göçmenlerinin kendi aralarında ve "diğerleri" ile kurdukları kültürlerarası köprüler, iletişim, kültürel kimlik, uyum süreci gibi konular kültürlerarası iletişim ana başlığı altında incelenmiştir. Ayrıca Bulgaristan göçmenlerinin kendilerini kültürel kimlik olarak tanımlama şekilleri ve toplum tarafından kabul görme şekilleri kültürlerarası iletişim boyutunda değerlendirilmiştir. Katılımcılar, genel olarak toplumun temsili tüm gruplarla iyi geçindiklerini; uyum sürecinde yaşadıkları sıkıntılar üzerine fazla düşünmeden ve irdelemeden ilerlediklerini; etnik ya da dini köken bazında herhangi bir ayırım yapmadıklarını; kültürün ve hayatın paylaşımı süreçlerinde Bulgaristan göçmenleriyle kurdukları iletişimi daha verimli ve başarılı bulduklarını ifade etmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Kültürlerarası iletişim, Bulgaristan Türkü, 1989 Bulgaristan göçü, kültürel kimlik

## INTERCULTURAL COMMUNICATION PRACTICES OF 1989 BULGARIAN MIGRANTS: THE CASE OF ESKİŞEHİR, TURKEY

### ABSTRACT

In 1989, the majority of the Bulgarian Turks who were forced to emigrate preferred to come to Turkey. In this study, some issues about the lives of the Bulgarian emigrants who live in the Şahin Tepesi, Eskişehir. The bridges they built among themselves and between the "theothers", and issues such as communication, cultural identity, adaptation are investigated under the main title of intercultural communication. Besides the Bulgarian emigrants' ways of being accepted by the society and defining their cultural identities are evaluated in the context of communication. The participants generally stated that they get on well with all the groups representative of the society and go ahead without questioning too much the problems they had during the adaptation process. The participants pointed out that they make no discrimination of ethnicity or religion and they find it more fruitful and successful to communicate with another Bulgarian emigrant in social and cultural interaction.

---

\*Doç.Dr. Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi

\*\*Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Yüksek Lisans Öğrencisi

*Keywords: Intercultural communication, Bulgarian Turk, 1989 Bulgarian emigration, cultural identity.*

## GİRİŞ

### 1.GÖÇ VE 1989 BULGARİSTAN GÖÇÜ

Göç kelimesi aklımıza genelde bir yerden bir yere coğrafik açıdan yer değiştirmeyi getirir. İlk çağlardan günümüze kadar görülen göçün çok farklı tanımlamaları bulunmaktadır. Bu tanımlar genellikle göçün ekonomik, siyasi, politik, antropolojik, sosyolojik ya da psikolojik yönüne vurgu yapmaktadır. Bu bağlamda göç için yapılan tanımların evrensel olduğu söylenemez. Yalçın'a (2004) göre göç; ekonomik, siyasi, ekolojik veya bireysel nedenlerle, bir yerden başka bir yere yapılan ve kısa, orta veya uzun vadeli geriye dönüş veya sürekli yerleşim hedefi güden coğrafik, toplumsal ve kültürel bir yer değiştirme hareketidir.

Göçü ortaya çıkaran olgular her zaman önem taşımıştır. Örneğin Bulgaristan'da bulunan ve günümüzde de yaşamaya devam eden Türklerin sayısı, farklı tarihsel dönemlerde farklılık göstermiştir. En büyük yoğunluk Osmanlı İmparatorluğu döneminde görülmüştür. 1944-1989 yıllarında komünist rejim ile yönetilen Bulgaristan'da, Türklerin kendi etnik kimliklerini yaşamalarının yasaklanmasından dolayı 1989 yılında Bulgaristan Türklerinin Türkiye'ye göç ettikleri görülmüştür. Bu göç, II. Dünya savaşıdan sonra Avrupa'da yaşanan en büyük göç olmuştur.

Yalçın'ın (2004) da belirttiği gibi göç, kendi başına amaç olamaz. Başka bir deyişle, bireyler göç amacıyla yer değiştirmezler. Kısaca, göç hareketlerinde etkili olan iki güç vurgulanmaktadır. Birincisi, itici etkenler denilen ve kişiyi yaşadığı yerde kalmaktan vazgeçiren ve uzaklaştıran nedenlerdir. Dini baskılar ve iş imkanlarının azlığı itici etken örnekleri olarak gösterilebilir. İkincisi ise çekici etkenler olarak tanımlanan, daha yüksek hayat standardı ya da cazip teklifler gibi durumlardır. 1989 yılındaki Bulgaristan Türklerinin Türkiye'ye göç etmesinde ise itici etkenlerin baskınlığından söz edilebilir.

1989 göçü farklı başlıklar altında ele alınıp incelenen ve günümüzde de tartışma konusu olan bir durumdur. Bazı bakış açılarına göre yaşanan toplu göç zorunlu iken, bazılarına göre bireysel etkenlerin olduğu belirtilmektedir. Dönemin Bulgaristan Başbakanı Todor Jivkov "Pasaportlarınızı vereceğiz, Türkiye de kapılarını açsın, kalmak istemeyenler çekip gitsin" diyerek vatandaşlarından bir kısmını açıkça yurtlarından kovmuştur. Bu söylemde, kişiye bırakılan bir karar alma hakkı gibi görünen söz, aslında Türk kimlik ve kültürel pratiklerinizi bıraktığınız takdirde Bulgaristan'da kalabilirsiniz mesajı vermektedir. 1989 göçmenleriyle

Kapıkule’de yapılan bir psikolojik incelemede katılımcılardan bazıları Jivkov’un, "istemeyen gitsin" diyerek sınır kapılarını açtığını ve bunun üzerine gönderildiklerini belirterek, göç kararında kendilerinin de etkin rolleri bulunduğunu belirtmişlerdir (Toğrol 1989: 34).

1989 yılı ve öncesi Bulgaristan’daki Türkler genellikle kırsal alanda beraber yaşayan kişilerdi, yapılan herhangi bir baskı tüm köyü etkilemekte ya da bir kişi tarafından bile alınan göç kararı diğerlerini etkilemekteydi. Göç esnasında ise boşalan köyler ve yerleşim alanları bulunmaktadır. Baskılara toplu bir şekilde direnmek ya da tepki göstermek adına beraber hareket eden bu azınlık grubu, ülkeler arasında yapılan anlaşmaları takip ederek göç edecekleri zamanı beklemişlerdir.

1989 Bulgaristan göçü ile ilgili yürütülmüş uyum araştırmaları da bulunmaktadır. Şirin (2010) tarafından yürütülen “1989 Zorunlu Göçü ve Göçmenlerin Sosyal Entegrasyonu: Tekirdağ’daki Bulgaristan Göçmenleri Üzerine Bir Çalışma” başlıklı araştırma; uyum, uyum sorunları ve bu uyum esnasında etkili olan nedenleri ele almıştır. Göç olgusundan ve zorunlu göçten bahseden yazar, göçmenlerle yaptığı görüşmelerde yeni yaşama, topluma, iş ortamına ve kültüre uyum gösterme adına yapılanları ve benzerliklerden kaynaklı kolaylıkları açıklamıştır. Uyum konusunu yapısal, kültürel, etkileşime dayalı olarak ele alan araştırma, kişilerin vatandaşlık haklarına sahip olduktan sonra eğitim, iş, sağlık hizmetleri ve sosyal hayat gibi alanlarda daha rahat uyum gösterdiklerini ortaya çıkarmıştır.

Tabakcı’ya (2009) göre yeni bir ülkeye göç eden insanlar, çoğunlukla kendilerini bir azınlık grubu olarak bulurlar ve bu azınlık grubu kendi içerisinde aidiyet duygusuna dayalı olarak bağlar kurmaya ve bu bağları canlı tutmaya özen gösterir. Kurdukları bu bağlar kültürel köprüler işlevi görmeye ve iletişim sürecinde farklılıklara, kendi içlerinde kapalı bir iletişim ya da "öteki" algısı oluşmuş kişilerle daha sınırlı ve sorunlu bir iletişime neden olur. Bu bağlamda göç olgusunun kültürlerarası iletişim çatısı altında, iletişim ve kültür ilişkisi vurgulanmalıdır.

## **2.KÜLTÜR VE KÜLTÜREL KİMLİK**

Kültür, sosyalbilimlerin en fazla tanımlanmaya çalışılan, farklı yol, yöntem ve düşüncelerle ifade bulan olgusudur. Kültür büyük bir başlık olarak içerisinde dil, din, etnik köken, üretim ve tüketim, kendini ifade etme biçimleri, semboller ve paylaşımları barındırır. Ozankaya (1980) kültürü; tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, kullanmada, sonraki kuşaklara iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların tümü olarak tanımlarken; "İlkel

Kültür" kitabında Edward Taylor ise kültür ya da uygarlık, bir toplum üyesi olarak insanoğlunun, elde ettiği tüm bilgi, inanç, sanat, kural, gelenek ve görenekler ile diğer beceri ve alışkanlıkları içeren karmaşık bütünü olarak tanımlamıştır (aktaran Tabakcı 2009: 14).

Kültür yaşayan bir olgudur, ekonomik, teknolojik ve siyasal gelişmeler kültürü etkiler ve eskiden gelenin üzerine yeni katmanlar ekler. Kültür ilk insandan bu yana deneyimlerin, âdet ve geleneklerin, paylaşılan mutluluk ve acı temsillerinin, ortak toplumsal bilincin ve aidiyetin, iletişim kurmakta ve kimlik tanımlanmasında kullanılan sembol ve öğelerin yaşatılması ve nesilden nesile aktarılmasına yardımcı olmaktadır. Kültür yaşayan bir olgu olması yanısıra kalıtsal yol ile aktarılamaz; gelişimi ve değişimi durdurulamaz.

Yaşamın her alanında etkili olan bu kavram anlam üzerinden değerlendirildiğinde ise paylaşım ile tanımlanmaktadır. Anlamın paylaşım çerçevesi olarak kültür, insanlar tarafından, sosyal yapı içerisinde yeniden yaratılır ve sürekli yenilenir. Kültür tek başına belirleyici bir güce sahip değildir ve nesnel olarak kültürün tanımlanması adına yasalar bulunmamaktadır. Tanımlanmak adına kesin hatları ve kuralları olmayan bu kavram insanların toplumsal davranıştaki ve eylemdeki anlamı algılama ve anlamlandırma yeteneği üzerinden ele alınabilir. Toplumsal davranış ve eylemdeki anlam bakış açısına, sosyo-ekonomik duruma, eğitime ya da değerler sistemine göre farklılık taşıyacaktır.

Kişilerin kültürel bir kimlik olarak kendilerini tanımlama biçimleri onların kendilerini ve temsil ettikleri grubun özelliklerini taşımaktadır. Kimliği oluşturan ve önemli kılan iki bileşen vardır. Birincisi tanınma ve tanımlanma diğeri ise aidiyettir. Tanınma ve tanımlama toplum içerisinde, toplum tarafından nasıl tanındığını ve kendisini nasıl tanımladığıdır. Aidiyet ise bireyin kendini herhangi bir toplumsal gruba dahil hissetmesiyle kendini göstermektedir (Tabakcı 2009: 44).

Kültürel kimlik, kültür unsurlarını kapsayan bir bütündür. Dil, din, değerler sistemi, aidiyet duygusu, etnik köken, ötekiyi tanımlama şekli, iletişim kurma yöntemleri, iletişim kurarken kullandığı sembol ve sözcüklerin seçiliş şekli gibi konuları içeren bir kavramdır.

Yaşamın her alanı kültür olgusundan etkilenir ve onun değişimine, gelişimine katkıda bulunur. Bu alanların en büyük temsilcisi ise iletişimdir. Tabakcı'ya (2009) göre kültür ve iletişim birbirinden ayrılmaz iki kavramdır. İletişim ve kültür birbirileriyle yakın ilişki içerisinde, anlamların sembolik değiş tokuşu bu iki kavram için ifade edilen genel bir kabuldür. Kültür ve iletişim birbiriyle kaçınılmaz

bağlar ile bağlıdır. Kültürün materyal veya zihinsel üretimi ancak iletişimle olabilir. Kültür iletişimden geçerek üretilir. Hall (1990), iletişimin kültür, kültürün de iletişim olduğunu kabul ederek, bu iki kavram arasındaki ilişkiyi birbirine yakın görmektedir. Aşkun (1990) ise, kültürün devingenliğinin nedeninin iletişim olduğunu ve iletişim olmadığı takdirde kültürün durağan bir yapı kazanacağını, sonuç olarak yaratıcılığının kaybolacağını vurgular. Dolayısıyla, kültür hangi kültürel ve toplumsal ortamda oluşursa oluşsun iletilmesi gerekir ve bunun için en ideal araç iletişimin kendisidir. Geçmiş günümüze ve bugünü yarına götürecektir süreç iletişimdir ve tüm bu süreçte iletişimi şekillendirecek, değiştirecek kavram ise kültürdür.

İletişim açısından kültür; simgeler, gelenek, dil, bilgi işleme yöntemleri, kurallar, alışkanlıklar, dinsel törenler, yaşam biçimleri ve tutumların biçimlendiriliş şekillerinin belirlendiği karmaşık bir bileşimdir. Simgesel dilin yaratılmasında ve bilginin, değerlerin paylaşımında iletişim önemli rol oynar ve yine kültür kuşaktan kuşağa iletişim aracılığı ile aktarılır. Kültürün öğrenilmesi, iletilmesi ve tanımlanması iletişim tarafından yapılırken iletişim modelleri de kültür aracılığıyla biçimlenmektedir. İletişim ve kültür; anlamların paylaşımı ve aktarımı olarak bünyesinde insanların kullandığı dili, değerler sistemini, normları, kimlik algılarını, ötekiyi tanımlama şekillerini, eğlence anlayışlarını ve boş zaman değerlendirme seçimlerini barındırır.

İlk olarak dil kültürün en merkezi öğelerinden birisidir. Dil aracılığı ile içinde yaşanan kültür öğrenilir, iletişim kurma şekilleri benimsenir, doğallaştırılır ve dil, insanların kültürel fikirleri ve sembolik anlamları bir nesilden diğerine aktarmalarını sağlar. Bu durum da, yeni kültürel fikirlerin yaratılmasına imkan vermektedir (Tabakcı 2009: 20).

Bulgaristan Türkleri Bulgaristan kültüründe yaşarken ve Bulgarca konuşurken aynı zamanda Türkçe bilmekte ve Türk kültürel kimliklerini de korumaya çalışmaktadırlar. Türkçe ve Türk kültürüyle tanışıklıkları vardır fakat Türkiye kültürü ile onların yılların mirası olarak yaşattıkları kültür arasında farklılıklar mevcuttur. Bu durum kültürün devingenliği ile açıklanabilir. Kişinin içinde büyüdüğü, bulunduğu kültür onun sosyalleşmesini ve iletişim kurma biçimini etkileyebilmektedir. Bireyler arasında kendi kimliğine, kültür olarak tanımladığı özelliklerine yakın olan kişilerle daha yakın ve güçlü bir iletişim kurabilir.

### 3.ÇOKKÜLTÜRLÜLÜK VE KÜLTÜRLERARASI İLETİŞİM

1989 Bulgaristan göçü ile birlikte kimlik olarak göçmen ya da muhacir olarak tanımlanan ya da kendini tanımlayan kimliklerde artış yaşanmıştır. Kişilerin kendilerini tanımlamaları üzerinden onların sosyo-ekonomik statüleri, dini inançları, hassasiyetleri, eğitim düzeyleri ve kültürü içinde barındıran özellikler ifade edilmektedir. Kimlik oluşumunda ve ötekiyi tanımlamada dilin yanısıra din, değerler sistemi ve normlar da büyük rol oynamaktadır. Normlar ve değerler sistemi dünya algımızı ve hassasiyet noktalarımızı ortaya çıkarmaktadır ve iletişim kurma şeklimizi etkilemektedir. Buna neden olarak da insanların kültürlerarası iletişime sosyal kimlikleriyle katılmasıdır. Kullanılan dilin, dini inançların, normların iletişimde ve onun kültürlerarası boyutunda etkileri vardır.

Değerler sistemi ve bu sistemin ait olunan kültüre dayalı geliştiğinden bahsederken, kişinin kendi kültürü dışında içinde yaşadığı bir kültürün daha olabileceğini göz önünde bulundurarak çokkültürlülük kavramı da vurgulanmalıdır. Bu kavram günümüzde kullanış biçimiyle çokkültürlülük, bir ülkede yaşayan farklı kültürlerden grupların farklılıklarını eşit şartlar altında koruması ve diğer gruplarla eşit şartlarda yaşaması şeklinde anlaşılmaktadır. Bu yaklaşıma getirilen tüm eleştiriler bir yana, sonuçta çokkültürlülüğün kaçınılmaz olduğunu göstermek ve farklı kültürlerin ne kadar kuvvet kullanılırsa kullanılsın yok edilemeyeceğine işaret edebilmek için verilebilecek en güzel örnek eski Sovyetler Birliği'dir. Yalçın'ın (2004) belirttiği gibi, uzun yıllar uygulanan her türlü baskıcı ve sınır tanımaz homojenleştirme politikalarına rağmen, bu baskılar ortadan kalktığı anda farklı kültürlere ait gruplar hemen eski kimliklerine dönmüşler; dilleri ve dinlerini, kısaca kendi kültürlerini yeniden açık bir şekilde yaşamışlardır.

Günümüzde Göktuna-Yaylacı'nın (2012) da belirttiği gibi "çokkültürlülük" söyleminin yerini "kültürlerarasılık" almaya başlamıştır. Kültürlerarasılık aslında kültürler arasında etkileşim ve alışverişi gerektirir ve kültürleri sözde "ayrı" alanlara hapsedmez. Farklı olan kültürlerin sınırları aşarak tek bir alanda, kültürlerarasılık kavramı üzerinden bulunduğu arenada, her birey kültür temsilcisi ve farklı yönleriyle iletişimi etkileyen, iletişime yön ve şekil veren güç olarak kabul edilmelidir.

Kültürlerarası iletişim bağlamında kültürel kimlik, birden fazla yere aidiyet duygusu hissetmek; kimliklerinde yaşamış oldukları her iki kültürden de öğeler barındıran ve benzer, birbirine çok yakın sorunlardan dolayı Türkiye'ye göç etmiş Bulgaristan Türklerinin kendi aralarında kurdukları köprülerde boş zaman değerlendirilmesi, çocukları için okul seçimleri, evlilikte eş seçimleri, komşuluk

ilişkileri, yaşadıkları şehirlerde sosyalleşmek için kullandıkları yöntem ve tercihleri gibi konular bu çalışmada önem taşımaktadır. Bunun başlıca nedeni kişilerin göç ettiklerinde kendilerini geldikleri yere hemen aidiyet duygusu hissetmemeleri ve kendilerini tanımlamak için uzun yıllar, hatta bir ömür boyu "göçmen" kavramını kullanmalarıdır. Bu durumun çift taraflı incelenmesi ise kişilerin toplum tarafından algılanış biçimlerinin incelenmesini gerektirir. Sosyal kabul görme süreci toplum tarafından anında gerçekleşen bir durum değildir. Genellikle göç etmiş kişi ve karşısındaki kişi için yeni kültürel öğelerin bulunduğu bir toplumda iletişime girmek zorlayıcı olup bir krize dönüşebilir. Göçmen kim olduğunu sorgulamaya başlayabilir.

Genellikle kültürlerarası iletişim farklı kültürlere mensup bireyler ya da gruplar arasında gerçekleşen iletişim faaliyetleri olarak tanımlanır. Mikro ve makro ölçekte olmak üzere ikiye ayrılan bu alanda mikro düzeyi "yabancı"lar arasındaki yüz-yüze iletişim; makro düzeydeki kültürlerarası iletişimi ise etnik gruplar, uluslar ve ülkeler arasındaki iletişim faaliyetleri olarak ifade edilebilir (Kartarı 1999). Göçmenlerin kurdukları iletişim bağlamında kültür içi ve kültürlerarası iletişim ele alındığında ayrı alanlar olarak değil farklı boyutlar olarak düşünülmelidir.

Her birey bir kültürdür. İletişim sürecini kendi kişilik özellikleri, benlik algısı, sosyal çevresi, göç etmeden önce yaşadığı deneyimler, yeni geldiği yere alışma sürecinde geliştirdiği yol ve yöntemler üzerinden etkilemektedir. Kültürlerarası iletişim, belli bir kültüre mensup bir birey tarafından gönderilen mesajın farklı bir kültürün üyesince alınması ve işlenmesi durumunda gerçekleşmektedir (McDaniel ve ark. 2009: 7). Kültürlerarası iletişim kapsamında temel olarak iki veya daha fazla kültürün üyelerinin bir araya gelerek iletişim sürecine girmeleri ile ilgilenilmektedir (Pennington 1985: 37). Sarı (2010) ise farklı birey ve kültürler arasındaki bu süreci kendilerini farklı kültürel gruplar ya da etnisiteler olarak algılayan ve bu şekilde algılanan topluluklar arasında, anlamın yaratımını, paylaşımını ve müzakeresini içeren her türlü iletişim olarak belirtmektedir.

Kısaca kültürlerarası iletişim, en açık anlatımıyla farklı kültürlere ait, farklı kültürel kimlikleri olan kişiler arasında gerçekleşen bir süreçtir (Kartarı 1999). Kültürlerarası iletişim farklı kültürlere mensup olan insanlar arasındaki etkileşim, anlam paylaşımı, ötekinin algılanması ve bu süreçte kültürel farkların irdelenmesi gibi konuları içeren bir alandır. Kartarı'ya (2005) göre kültürlerarası iletişim; bir kültürü aşan, farklı kültürle olan iletişim ve disiplinlerarası bir araştırma ve uygulama alanı özellikleri taşımaktadır.

Bulgaristan Türklerinin etnik kökenleri, kültürel kimlikleri, kendilerini tanımlayış şekilleri, kullandıkları dil, dini inançları ve değerler sistemi Türkiye’de doğup büyümüş ve kendilerini Türk olarak tanımlayan kişilerle örtüşmektedir. Kişilerin kendi grupları içerisinde kurdukları iletişim kültürlerarası iletişimin çerçevesinde gerçekleşmektedir.

Bu çalışmada, Eskişehir Şahin Tepesi Mahallesi’nde yaşayan 1989 Bulgaristan göçmenlerinin iletişim kurma pratikleri, kültürlerini yaşatma şekilleri ve Türkiye’deki Türk kültürüne uyum sağlama sürecinde ve devamındaki iletişim biçimleri incelenmiştir.

#### 4. YÖNTEM

Bu araştırma, varolan gerçekliği olduğu gibi ortaya koyan tarama modelinde yürütülmüştür. Belirlenen amaçlara ulaşabilmek için de yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Derinlemesine görüşme tekniği ile grup içi iletişim ve dinamiklerin saptanması, kültürel iletişimin gündelik hayata etkilerini gözlemlemek ve iletişim kurma pratiklerinde tercih ettikleri yer, mekan ve sosyal etkinlikler de gözlenmiştir. Kümbetoğlu’na (2008) göre de, derinlemesine görüşme bir veri toplama tekniği olarak, sosyal dünyadaki görünür birçok olgu, süreç ve ilişkinin görünümünden çok özüne inmeyi, bunların ayrıntılarını kavramayı ve bütüncül bir biçimde anlamayı mümkün kılan bir veri toplama aracıdır.

Araştırmanın katılımcıları, amaçlı örnekleme yöntemlerinden kartopu örnekleme yöntemi kullanılarak belirlenmiştir. Katılımcıların belirlenmesinde etkili olan bu yöntem “Bu konuda en çok bilgi sahibi kimler olabilir? Bu konuyla ilgili kim veya kimlerle görüşmemi önerirsiniz?” sorularıyla başlar. Süreç ilerledikçe elde edilen isimler tıpkı bir kartopu gibi büyüyerek devam etmektedir (Yıldırım ve Şimşek 2008). Bu doğrultuda, araştırmanın katılımcılarını 1989 yılında Bulgaristan’dan Türkiye’ye göç eden etnik köken olarak Türk olan bireylerdir. Çalışmaya, Türkiye’nin farklı şehirlerine yerleşenler arasından Eskişehir Şahin Tepesi Mahallesi’nde yaşayanlar katılmıştır. Şahin Tepesi Mahallesi’nde yaşayan 1989 Bulgaristan göçmeni olan G.K.’nın önerdiği, toplam 10 kişi yarı-yapılandırılmış görüşmeye katılmıştır. Katılımcıların göç sürecini daha doğru ve detaylı hatırlayacakları düşünülerek 1989 yılında en az 20 yaşında olmasına dikkat edilmiştir. Görüşülen kişilerin beşi kadın beşi erkektir. Görüşülen kadınların arasında 3’ü emekli 2’si çalışmaktadır, bu durum erkekler için de geçerlidir, 3’ü emekli diğer 2 erkek ise çalışmaktadır. Katılımcıların Bulgaristan’dan göç ettikleri yerler birbirine yakındır. Göçmenlerin çoğu Razgrad ve Tolbuhin’de yaşamışlardır.



1'i üniversite mezunu, 1'i orta okul mezunu, diğerleri ise lise mezunudur. Hepsi Bulgarca bilmektedir.

Araştırmada katılımcılara yöneltilen sorular; demografik sorular; Bulgaristan'dan göç etmeden önceki kültürel ve sosyal alışkanlıklarına yönelik sorular ve göç sonrası değişikliklerin olup olmadığını belirlemeye yönelik sorular olmak üzere üç grupta toplam 15 sorudan oluşmaktadır. Görüşmeler 45 dakika ile 60 dakika arasındadır.

Toplanan veriler nitel analiz yöntemlerinden betimsel olarak çözümlenmiştir. Betimleme, katılımcıların görüşlerinin var olduğu biçimiyle bazen bulguları desteklemek amacıyla da alıntılarının yapılmasıyla oluşmaktadır. İlk aşamada görüşme sorularıyla bir çerçeve oluşturulmuş, böylece verilerin hangi temalar altında sunulacağı belirlenmiştir. Belirlenen temalar doğrultusunda veriler düzenlendikten sonra gerekli yerlerde doğrudan alıntılar sunulmuştur.

Katılımcıların açık-uçlu sorulara verdikleri yanıtlar her iki araştırmacı tarafından ayrı ayrı incelenmiştir. Elde edilen veriler doğrultusunda oluşturulan temalar kapsamında görüş birliği ve görüş ayrılığı olan konular tartışılmış ve gerekli düzenlemelerle güvenilirlik sağlanmaya çalışılmıştır.

## 5. BULGULAR

Katılımcıların görüşme sorularına verdikleri yanıtların çözümlenmesi sonucunda araştırmacılar tarafından temalar belirlenmiştir. Verilerden elde edilen temalar doğrultusundaki bulgular aşağıda incelenmiştir.

### 5.1. Göç Etmeden Önce Bulgaristan'da Yaşanılan Yer

Görüşülen kişiler genellikle Bulgaristan'ın kuzey kısmında yaşamışlardır, Deliorman adı altında tanınan bu bölgede yaşayan Türkler günümüzde de o bölgede varlıklarını sürdürmektedirler. Göç etmeden önce birbirini tanımayan bu insanlar Eskişehir'de yaşamaya başladıklarında birbirilerini tanımışlardır. Aynı şehrin farklı köylerinde yaşamış olan kişiler bulunmaktadır. Katılımcılardan 7 kişi Tolbuhin'in köylerinden diğer 3 kişi de Razgrad şehrinin köylerinden göç etmişlerdir. 1989 göç dalgası coğrafik olarak bu kısımda yaşayan Türkleri, Rodop dağlarında ve Kırçali bölgesinde yaşayan Pomak ve Türklerle kıyaslandığında biraz daha geç etkilemiş durumdadır. 1985 yılından itibaren getirilen belirli kısıtlama ve yasaklar doğrultusunda Rodop dağları bölgesinde yaşayan Pomaklar ve Kırçali bölgesinde yaşayan Türkler isim değişikliğine ve zorunlu göçe tabi tutulmuşlardır. İ.A. bu durumu buldukları coğrafik açıdan ele almaktadır: *"İlk önce Kırçali'den başladı isimlerin değiştirilmesi, neden ise Jeopolitik bakımdan Tuna nehrinin ordan başlasa şeytme*

*herkes başlacak sınıra kaçma ya Yunanistan'a ya Türkiye'ye kontrol edemeyecek onça da ordan başladı. Yunanistan ve Türkiye sınırında yaşayan Türklerden başladı yani Kırcalilerden başladı ve Tuna nehrine doğru yani bize geldi."*

## 5.2. Göç Süreci ve Nedenleri

1989 Bulgaristan göçü farklı isimler altında incelenebilir, göçü yaşamış kişilere göre asimilasyondan kaçış; göçe zorlanmış kişiler için ülkeden kovulma, zorunlu göç; o dönemde Bulgaristan hükümetini temsil eden Jivkov için ise bu turistik vize ile kendini Türk hissedeni ve ismini değiştirmek istemeyeni kişinin yapması gereken bir durumdur. **G.K.** yaşadığı göç gezisini şöyle açıklamaktadır: *"Zorunlu göç diye bir şey oldu. Gezi amaçlı 1989'da yola çıktık, isimler değiştikten sonra, sınırlar açıldı, ilk önce Avusturya'ya gidiyordu insanlar uçaklarla, sınırlar açıldı öyle olmayacağını anladılar herhalde, Türkiye de sınırları açınca 1989 yılında herkes özel arabalarıyla kim neyle bulduysa, trenle, otobüslerle yola çıktı."*

Dinin ve âdetlerin yasaklanması, erkek çocuklarının sünnet edilmesinin yasaklanması, mevlid yasağı, cenazelerin İslam dinine göre gömülmesindeki yasaklar, kurban kesimi yasağı, diğeri bir deyişle İslam'ın ve Müslümanlığın yasaklanması; Türkçe konuşma yasağı; giyim kuşamda yasaklar ve en son olarak isimlerin değişimi görüşülen kişileri göç etmeye zorlamış, itmiş nedenlerdir.

Görüşmelere katılan kişilerin arasında siyasi duruşundan kaynaklı; kimliğini savunmak ve baskılara direnmek için yürüyüş yaptıkları gerekçesiyle göçe zorlanmış kişiler bulunmaktadır. **G.P** *"Yürüyüşte konuşma yaptım ondan sonra mahkemem görüldü, Mahkemem biter bitmez de buraya sürgün edildim. Zorla gönderildim, rızam alınmadı. Ben buraya gelmek istemediğimden değil eşim orada ceza evinde kaldığı için istemedim yoksa buraya gelmeyi zaten istiyordum."* **H.Ç**'nin de ifade ettiği gibi *"bu adları nasıl değiştirdiler biz de istemedik Bulgar isimlerinle yaşamayı yürüyüş yaptık onlar da ondan sonra açtıla yolu, yani kimisi istemedi ama zorla yolladılar Türkiye'ye, bazıları başka yerlere de yolladılar."* Göç sırasında ceza evinde olan **İ.A**'nın suçu ise teşkilatta çalışmak, getirilen yasaklara karşı direnmek olarak ifade bulmuştur. Bulgaristan'da siyasi hayat düzene girdiğinde ve dönemin politikasında siyasi suçlu kabul edilen kişilere af kanunu çıktıktan sonra, Türkiye'ye 1989 yılında göç etmiş ailesinin yanına gelebilmiştir. **İ.A'nın** gözündeki göç ve öncesi ise şu şekilde: *"22.01.1985 yılında gece tankınlan, tüfenlen, polislen, kırmızı baretlen bastılar köyleri, nabacan bişey yapamazsın. Onlar hazırlamış zaten her şeyi sen sadece bir imza atıyorsun. Mecburen kimliğini bırakıyon tek imzayla. İşkence yaptılar bizim köylülere ve yakın köylerden ölenler de oldu. Şumnu kazasından da ölenler oldu, Kırcalının her bir köyünden bir şehit vardır. O yüzden Bulgaristan tarihinde kanlı lekeler bırakılmıştır bu göç."*

Siyasi nedenlerden dolayı zorunlu göçe tabi tutulan görüşmecilerin dışında, alınan tek haberle yola çıkan, kimliklerini yitirme korkusuyla bir an önce Türkiye'ye gelmek üzere yola çıkmış katılımcılar da bulunmaktadır. **S.M.** "Göç hikayemiz hiç haberimiz yoktu, biz bir gün bahçede otururken komşumuzu götürdüler karakola, ondan sonra adam geldi, elinde bavuluyla küçücük para bavulları oluyor ya, onunla geldi ben gidiyorum dedi. Ondan bir gün sonra biz de çıktık yola. Biz bir an önce şiddetle kurtulmaya çalışıyoruz ordan biran önce ki çocuklarımız Bulgar olmasınlar diye, zaten isimler değişti moral sıfır.

Kişilerin göç etmeyi seçmelerinin altında birden fazla neden bulunmaktadır fakat ana neden olarak asimilasyon ve isim değişikliği gibi durumlar öne sürülmüştür. **G.S.** ana neden ile ilgili şu şekilde ifade etmekte duygu ve düşüncelerini: "Ana neden özlük haklarımızdı, kimlik, nasıl olsa bir ana vatanımız bir bayrağımız var deyip Türkiye'ye gelmeyi tercih ettik yani. Özlem, hasret ablamla bir arada olmak isteği vardı, özlük haklarımız, dini vecibelerimizi yerine getirememek, biz yine büyüklerimizden biliyorduk ama çocuklarımız unutmasınlar, daha büyüdükçe Bulgarlarla iç içe olup kendi özlerini, ne olduklarını unutmasınlar, karışmasınlar istedik, sünnet özellikle yasaklanıyordu, sünnetin ne olduğunu bilsin çocuklarımız unutmasınlar istedik."

İsim değişikliği ve baskı gibi unsurları ifade eden katılımcıların arasında eğer bu durum yaşanmamış olsaydı Bulgaristan'da yaşamaya devam edecek olan kişiler bulunmaktadır. **S.M.** bu duruma şu sözleriyle destekçi olmaktadır: "Kızım ne yalan söyliyim şimdi Bulgarlaşmamak olsa şimdi hala köylerimizde olabilirdik." **H.Ç.** ise "İsim değişimi olmasa çok kişi gelmeyecekti ama isimler değiştirenince herkes buraya gelmeye karar aldı." şeklinde düşüncelerini ifade etmiştir.

### 5.3. Göç Sürecinde Yaşanılan Duygular

Göç ederken geride bırakılanların, insanın sevdikleri, yakın çevresi, işi ya da okulu, geliri, hayat standardı, aşına olduğu, içinde yaşamaya alıştığı köyü, kenti ya da yurdu kişinin psikoloji ve yaşantısında etkileri vardır. Görüşmeciler göç esnasında yaşanan duyguları mutluluk ve hüznün arasında bir duygu yelpazesi çizerek ifade etmişlerdir. **G.P.** kendi ve çocuğunun güvenliği için korktuğunu ifade etmiştir: "Korku. Botev'ingünü önceden konuşulurdu kadımlara ayrı kamplar çocuklara ayrı diye, erkekleri hapse koyacakalar biz o korkuyla o düşünceyle benim içime bir korku girdi acaba benim çocuğumu veya beni ayrı bir kampa koyarlar mı düşüncesiyle baya bir ürktüm."

İstenilmeyen kişi, dışlanan bir azınlık grubundan olmak kişilere kovulma hissini yaşatmıştır, **B.H.** "Şimdi bizim adla değişecek bizim fabrikada 65-70 yıllarından sonra başladı kafir zaten hayde madem Türksün Türkiye'ye deme Kovma çalıştıla sonra sünnet

*yasa, dil yasa, konuşma yasa, giyim yasa derken sıra geldi adlara.” kelimeleriyle bu kovulma hissini bize açıklamıştır.*

Alınan hızlı kararlar ve duygu kavramını yaşadıklarını anımsayarak açıklayan katılımcılar kararın çok hızlı, beklenmedik bir anda, tüm köy boşaldığı için karar alan kişilerin olduğunu ifade etmişlerdir. Kişilerin birbirlerinden etkilenecek karar almaları kayda değer bir durumdur. **S.M.** *“Ayy onu nasıl desem, o duyguyu nasıl anlatsam sana o duygu hiçbir duygu değil ki nasıl yaptık, çıktık hani başka şehre gidiyorsun ya birine gezmeye öyle çıktık.”*

İlk göç eden, göçe zorlanan kişiler arasında yer alan **G.P.** göç sırasındaki duygularını dile getirirken duygulu anlar yaşıyor: *“Türkiye’ye geçtiğimde de çok duygulu anlarla karşılandım daha bunu kaldıramıyom da. Benden önce o 6 kişi geçmişti bütün personel dizilmiş, ilk önce tüm erkekleri bir tarafa almışlar, benim kocam hapiste olduğunu çocukları geldiğimi duyunca sıraya dizilmişler hepsi benim oğlumu kucakladı, bana sarıldı. Oğlum senden ne istedi diye, seni niye sınra koydular diye ağladılar kucağına alıp, bana hoş geldin diyip içeri koydular. Bilgi alıyorlar kocam hapiste diye oğlum masanın üstünde ay yıldızlı bayrağı görünce anne dedi kulağıma söylüyo benim bu bayrak niye burda diyo bana, babası hapisteyken hep bayrak çiziyodu bunları çizme bak oğlum baban kapalı bizi de kapatırlar diyordum, çizip çizip yastığının altına saklıyodu o bayrakları, öyle dediğim zaman ondan bir korkusu var ya o korkuyla bayrağı görünce hiç durmadan onu söylüyor bana memur da “Ne oldu abla çocuk aç mı, bir şey mi istiyo?” diyince yok dedim bayraktan korkuyor bizi kapatırlar düşüncesiyle anlattım öyle olunca aldı çocuğuma sarıldı çok duygulandı bizi el üstünce tuttular.”*

Göç esnasında hayatını kaybeden kişileri hatırlayıp üzülen ve bu nedenden dolayı kırgınlığını, öfkesini yenmeyi başaramamış kişiler ile karşılaşmıştır. İsim değişikliği esnasında işkenceye maruz kalan, siyasi suçlu olarak yargılanan **İ.A.** *“İşkence yaptılar bizim köylülere ve yakın köylerden ölenler de oldu. Şumnu kazasından da ölenler oldu, Kırcalinin her bir köyünden bir şehit vardır. O yüzden Bulgaristan tarihinde kanlı lekeler bırakılmıştır bu göç.”* şeklinde ifade etmiştir duygularını. Bir diğer örnek ise **B.H.** tarafından sunulmaktadır: *“Bankadan parasını çekmek için sırada bekleyen biri öldü, sinek mi ne konmuş adama o da tepinmiş sinek kovalacam deye, adama sen neye düz dumesin bakalım diye başlamış vuma polis o adam orada öldü sabah biz yola çıkarken cenazesi vardı, uradım baş salığı dileme.”*

#### **5.4. Bulgaristan’da Türk Kültürüyle Tanışıklık**

Kişilerin kendilerini tanımlamalarında kullandıkları kimlik algıları Türk olma ve Türk kültürünü yaşatma, taşıma, yansıtma üzerinden şekillenmiştir. Bulgaristan’da

yaşayan Türkler bir Türk kültürü yaşatmakta ve içerisinde hayatlarını şekillendirmektedirler. Unutulmaması gereken önemli bir nokta ise Türk ve Türkiye’de sürdürülen Türk kültürünün farklı boyutlarda ele alınabileceğidir. Görüşmeye katılan kişiler Bulgaristan’da doğmuş, çocukluklarını ve gençliklerini orada geçirmişlerdir; bazılarının ise yetişkinliklerini yaşadıkları yerdir ve birer Bulgaristan Türkü olarak Türk kültürüne Türkiye ile iletişim kurarak daha yakın olmaktadır. Kurulan bu iletişim kişilerin Türkiye’de yakın ve akrabalarının bulunmasından kaynaklı olduğu gibi kendi özlerine yakın olma isteklerinden de kaynaklıdır. Türkiye’deki yakınlarıyla mektup ya da telefon görüşmeleri gibi yöntemlerle iletişim kurarak yakın olduklarını ifade etmişlerdir. 1985 yılından itibaren mektup yazmak, Türk radyosu, televizyon programı izlemek yasaklanmıştır. Teknolojik altyapı olarak komünizm yıllarında telefon her Bulgaristan vatandaşının evinde yer almamaktadır. Köy muhtarlıklarında bulunan telefonlar aracılığıyla iletişime geçilebilmektedir ve bu durum da iletişimi kontrol edebilme ve kısıtlayabilmeyi beraberinde getirmektedir. Diğer bir deyişle devletin kontrol mekanizması, iletişim ve sosyalleşme araçlarını ortadan kaldırmaya yöneliktir. Bu duruma tepki olarak kişilerin bulduğu çözümler devreye girecektir, her yasak ve kısıtlama beraberinde kendi direniş form ve araçlarını getirecektir. **B.H.** bu baskı ve yasaklara direnişini şu şekilde ifade etmiştir: *“Ben radye dinledim, gavur yasaklamadan önce rahat dinlenidi ama yasaktan sonra da buldum ben kolayını bi sanın içine metal koyadım onu dinledim ne olmuş ne bitmiş, kısık sesle çünkü evin etrafında da dolaşanla oludu, dinleyip dokladoa yapçakla ben bilidim ama.”* Sorgulayan bireyin kendi kökenlerini araştırabileceğini ve kıyaslamalar üzerinden gerçeğe ulaşabileceğini ifade eden **G.S.** *“Sonuçta biz sosyalist bir ülkeden geldik, belli bir kurallar altında, çerçevesinde yaşıyoduk, burasını, Türkiye’nin orasının nasıl olduğunu ve burada nelere sahip olabiliriz orda nasıldık o kıyaslamayı da yapabiliyorduk.”* şeklinde ifade etmiştir düşüncelerini.

Türkiye’deki kültürle yakınlık kurma şekli olarak adet ve geleneklerin aynı olması ve sürdürülmesini örnek veren katılımcılar bulunmaktadır. *“Adetlerimizi gayet güzel yerine getiriyorduk, cenaze olsun, düğün olsun, şalvar olsun konuşma olsun, ha şehirlerde konuşamıyordun, dikkat ediyordun yakalanmamaya polise.”* (**S.M.**) O dönemde yasak ve kısıtlamaların getirildiği zamana kadar Türk okulları, lise ve üniversiteleri bulunduğunu ifade etmişlerdir. Türkiye’deki Türk kültürüne ülkede yaşayan akrabalar ile kurulan iletişimin dışında eğitim, dil ve dini inançlar aracılığı ile yakınlık sağlanmaktadır, mektup, telefon görüşmeleri ise birer pekiştiricidir.

##### **5.5. Bulgaristan’da Türk Kültürünü Yaşatma**

Bulgaristan’dayken Türk kültürünü yaşatma durumunu görüşmeciler iki unsur üzerinden açıklamışlardır. İlk olarak Türkçe konuşmak ve ana dillerinde iletişim kurmak onları Bulgarlardan farklı kıldığını ve kültürlerinin de farklı olduğunu ifade

etmişlerdir. Dil kültürün bir parçasıdır ve kişiler Türk kültürünü yaşatma sorusuna ilk olarak Türkçe konuşmak ve Türkçeyi yeni nesillere öğretmek şeklinde ifade etmişlerdir. **R.M.** “Devamlı Türkçe konuşuyorduk, köyümüz tamamen Türktü evde de olsa dışarıda da olsa Türkçe konuşuyorduk.” Türk okulları kapatıldıktan sonra ve ana dilde eğitim yasaklandığı yıllarda eğitim dili Bulgarca olmuştur fakat Türk çocukları ilk olarak Türkçe öğrenmekte ve konuşmaktadırlar, bu durum ise okulda bazı sorunlara yol açmaktadır. **S.G.** “Türkçe konuşurduk, buradaki Türkler gibi yapamıyorduk ama ad değişiminden sonra dışarıda Türkçe konuşmak yasaklandı. Mesela benim oğlan 3.5-4 yaşında başladı ana sınıfa orda yasakladılar Türkçe konuşmayı e o da Bulgarca bilmiyordu, o zorlukları çektik. Çocuklar ilk önce Türkçe öğreniyolar sonra okula başlayınca bitaya Bulgarca.”

Türk kültürünü sürdürme ve yaşatma görüşmeye katılan kişiler için din, adet ve geleneklerin yaşatılması anlamına da gelmektedir. Dini bayramların kutlanması, kurbanların kesilmesi, cenaze ve düğünlerde yerine getirilen geleneklerin Türkiye’deki gibi olduğunu ifade etmişlerdir, bu yol ile kültürün yaşatılıp, öğretilerek de nesilden nesle iletildiğini ifade etmişlerdir. **G.K.** “Babaanne dedelerimizden gördüklerimizi uyguluyorduk.” ve **G.S.** “Daha yaşımız küçük olduğu için biz büyüklerimizden gördüklerimizi yapıyorduk. Onları takip ediyorduk, şu şöyle oluyo bu böyle diye öğreniyorduk, e haliyle köylerde fazla yoğunluk Türk olduğu için karışımımız yoktu, camilerimiz açıktı, bayramlarımız kutluyorduk iyi kötü kendi aramızda, öle yani.” şeklinde geleneklerin nesiler arası bir alışveriş ve öğrenme boyutu olduğunu ifade etmişlerdir.

Kültürün nerede, hangi yıllar aralığında ve şartlar altında yaşanıp yaşatıldığı büyük önem taşımaktadır. **S.H.**’nin ifade ettiği gibi kültür ve kültürün yaşanması o yıllarda “daha eski, buranın köylerinin şeylerini yaşıyorduk orda. Biz de köyle olduğumuz için buranın köyleri nasıl şalvarları giyer gayet güzel kına gecesini yapar, dinini yaşar, konuşması biraz daha şivelidir biz de öyleydik işte. Bayramlarımız aynıydı buradaki gibi ama düğünlerimiz buradaki gibi değildi. Bizim düğünlerimiz yemekli içkiliydi, burda kuru pastaylan kolaylan. Fark bu ikisinin arasında.”

Toplu bir şekilde yaşamak ve sürekli iletişim halinde olmak, akrabalık ilişkileri kişileri ana kültürün içerisinde kendi kültürlerini sürdürmeye sevk etmektedir. **S.G.** “yakın, akraba, konu komşu bir arada olarak” tüm gelenekleri yerine getirerek kültürlerini yaşadıklarını ifade etmiştir. Bu duruma **G.P.**’nin yorumu şu şekildedir: “Her şeyi kendimizce yaşıyorduk, düğün cenaze, yasaklandı ama herkes gizli gizli yapıyordu. Çocuğumu bile saklı sünnet ettirdim, Bulgar mahalesinde oturuyorduk, perdelerime bile battaniye gerdim bizi anlamasınlar diye. Ama bunlar hepsi ortaya çıktı sonra eşimin mahkemesinde sünnet olduğu çocuğum ama yaptık yaşattık bir şekilde.” Köylerde hayatın

ve kültürü yaşatmanın güzel olduğunu ifade eden **B.H.** kurban bayramında yaptıkları bir adeti şöyle açıklamaktadır: *“Bayramda herkes giyini en güzel elbiselerini, kurban kesilir komşulara verilir yarısı, nane kekikle serpilir o, en temiz kokan çiçekle toplanı kurban eti verili o öyle bir güzel olurdu ki.”* ve kültürün yaşanılışı şeklini tasvir etmeye devam ediyor: *“Sonra yaşlulamızı sevip sayadık biz pek. Düğünle olsun, onla da hep kalabalık hep beraber. Çocuklamızı sünnet etime olsun sonra zaten bunların hepsi yasaklandı. Mevlit yapadık, ramazan ayı gereğine göre geçerci. Yasak gelmiş e biz de gece dağıtdık kurban payımızı, düğünlerde çalgıcılık yaptım ben ona da yasak geldi Türkçe olmamacamış, napçak Türkçe söylemeyiveririm ama tınısı Türkçe olur.”*

Kültürün yaşatılması, içerisinde bir hayat sürmek ve bir sonraki nesillere iletilmesi dönemin şartları altında bu şekilde yaşanmıştır. Kişiler kendilerinden ve kültürlerinden ödün vermeden çocuklarını sünnet ettirmiş, çocuklarına ilk olarak Türkçe öğretmiş, cenazelerini defnederken kendi dini inançlarına uygun şekilde yapmış ve kapalı kapılar ardında yaşamaya mecbur edilen bir kültürü bir sonraki nesillere aktarmışlardır. Görüşmelere katılan kişiler yasakların kimliklerini ve kültürlerini farklılaştırabileceğini ama kökten değiştiremeyeceğini ifade etmişlerdir.

## 5.6. Göç Sonrası Eskişehir’e Yerleşim ve Yaşanan Sorunlar

Görüşülen kişilerin her biri Eskişehir’e göç etmeden önce burada birinci dereceden yakın; akraba ya da tanıdıklarının olduğunu dile getirmiştir. Bu durum göç öncesinde, esnasında ve devamında yaşanan durum ve olayları daha ılımlı algılamalarına yardımcı olmuştur. Türkiye sınırına geldiklerinde kendilerine *“Türkiye’de akrabanız ya da tanıdığınız var mı? Nereye gitmeyi planlıyorsunuz?”* soruları yöneltildiğinde coğrafik olarak Türkiye’yi tanımıyor olmalarına rağmen kişiler akraba ve tanıdıklarının buldukları yerleri seçmişlerdir. **G.K.** ve eşinin burada akraba ve yakınları yoktur fakat göç sırasında beraber oldukları arkadaşları aracılığı ile Eskişehir’e gelmişlerdir. Göç sırasında kişilerin kendi memleketinden olan kişilerin yaşadıkları yerlere gitmeyi tercih etmeleri sadece bu göç ve kişilere özel bir durum değildir, sosyolojik araştırmalar bireyin göç ederken kendini güvende hissedebileceği ve destek göreceğini düşündüğü yer ve kişilerle iletişime geçerek hareket ettiğini açıklar. Yakın, akraba ve tanıdıkları olduğu için kişiler Eskişehir’e ilk geldiklerinde dışarıda kalmamışlardır ve devamında göçmenler kiralık ev ve iş bulana kadar öğrenci yurtlarında barmışlardır. İlk başta yaşanan en büyük sıkıntı olarak kiralık ev bulabilmek ifade edilmiştir. **S.G.:** *“Kira biraz zor bulduk, neçinse gittiğimiz yere çocuk var mı ödeyemiycez diye korktular, 2 çocuk çok geldi onlara istemediler vermeye ama sonuçta bulduk, devlet ödeyecek diyince devlet 1 yıl ödedi kiramızı, yerleştik”.* Bu durumla ilgili **G.P.** *“Biz göçmenlere ev kiralamadılar, para vermiyecz diye kiralamadılar. O yüzden zaten ben köye gittim.”* şeklinde ifade etmiştir kendini.

1989 yılında göç ederken kişiler arkalarında bir hayat bırakıp geldiler Türkiye'ye ve aralarında o dönemde 45-50 yaşları arasında olan kişiler bulunmaktaydı. Bu kişiler Bulgaristan'da çalışan, üreten ve emek karşılığı para kazanan kişilerdi. Ne yazık ki bu durum buraya geldiklerinde bir devamlılık sağlayamadı ve hayatı temize çekerken, çalışıp para kazanılması gereken bir zamanda yaşlarından kaynaklı iş bulamama sorunu ile karşı karşıya kaldılar. *H.Ç.* "İş bulamadım çünkü ben 45 yaşında geldim buraya treni kaçırmışsın dediler." *B.H.* de aynı durumla karşı karşıya kalmıştır fakat kararlılığı iş bulmasında ona yardımcı olmuştur: "ben nereye gitsem amca kaç yaşındasın dediler, dedim 50, amca sen kaçmışsın atık treni dediler ama ben buldum gittim en avır işleri yaptım ama oldu." Genel itibariyle görüşülen kişiler iş ayırt etmeksizin çalıştıklarını ve birden fazla iş yeri değiştirerek en uygununu bulana dek çabaladıklarını ifade etmişlerdir. Türkiye devletinin kendilerine yardımcı olduğunu ifade eden katılımcılar bir diğer sorun olarak çocuklarının okula alışma esnasında yaşadıkları sorunu ifade etmişlerdir. Buraya gelen ve eğitimlerine Türkçe devam eden çocuklar hem dili hem de dersleri hemen algılayamamışlardır fakat bu sorun zaman endekli olduğu için belirli bir süre sonra ortadan kendiliğinden kalkmıştır. *S.G.* kızının yaşadığı sorunu şöyle açıklamıştır: "Benim kız zorlandı orda hep Bulgarca görmüştü matematik olsun başka dersler olsun ama zamanla alıştı."

### 5.7. Eskişehir'deki Yerli Halk ve Diğer Göçmenlerle Olan İletişim

Göç esnasında kişiler beraberinde kültürlerini ve alışkanlıklarını da getirirler bu durum 1989 Bulgaristan göçmenleri için de geçerlidir. Kadınların çalışması normal karşılanılan bir toplumdan geldikleri için bu kişiler Eskişehir'e gelir gelmez iş aramaya ve çalışmaya başlamışlardır, o dönemin koşullarında bu durum Türkiye için yeni bir durumdur. Kişiler Bulgaristan'da kendi evlerinde yaşamışlardır ve buraya göç eder etmez hemen ev sahibi olma arzuları buna dayalıdır. İki farklı devlet ve sistem farkı arasında sıkışıp kalmışlardır, komünizm düzeninde olan o garantili iş ve ev alışkanlığı Türkiye'ye göç ettiklerinde hemen ev sahibi ve sabit maaşlı iş sahibi olma arzusuna itmiştir. Eskişehir'de Şahin tepesinde bir arada yaşamaları için yapılan göçmen konutları kişilerin uyum süreçlerinde hem bir pekiştirici hem de bir yanıyla engelleyici olmuştur. İlk yıllarda şehrin dışında kalan bu alanda sadece göçmenler yer almaktadırlar. *İ.A.* bu bir arada yaşama durumunu şöyle yorumlamaktadır: "Şimdi biz geldik geldikten sonra mahalelere dağıldık. Ben de o zaman canım sıkılıyo niye bizi dağıtmadılar niye ayrımcılık yapıyorlar diye. Ama sonra anladım burda güven yok, komşunun ne halde olduğunu bilemezsin biz biraz saf, temiz insnalar odlumuz için evimizi de soyalar, bilmem napalar uyum sağlayamayız diye böyle gene uyum saladık, topluca. Göçmen konutlarını yaptılar." Görüşmeye katılan kişiler göç ettikleri yıllarda saf olduklarından insanlara hemen güvendiklerinden ve bu yüzden de zarar gördüklerinden bahsetmişlerdir. *G.K.* ilk gün ve yıllarda iletişim kurma



şeklini şu şekilde açıklamıştır: *“Tanımadığımız kişilerle ancak selam verirdik, onlar bizim göçmen olduğumuzu bildikleri için yardımcı olmaya çalışıyorlardı ama tabi seçici davranmak zorundasın, çünkü tanımıyorsun etmiyorsun, ne amaçla sana yaklaşıyor onu iyice gözden geçirmeye çalışıyorduk çünkü biz orada hep böyle iyi niyetli olduğumuz için, herkesi kendimiz gibi bildiğimiz için öyle temkinli davrandık, buranın halkıyla nasıl konuşacağımızı, davranacağımızı öğrendik ona göre hareket ettik.”* Güven ve dışarıda olana, yabancıya inanmak gibi kavramlar kişilerin dünyasına ilk zamanlarda yaşadıkları süreç ve farklılıklardan dolayı temkinli davranmalarına neden olmuştur. Genel itibariyle köy ya da küçük kasabalardan göç eden bu insanlar komşuluk, arkadaşlık, dostluk ve güven gibi kavramları gözden geçirerek yeniden yapılandırmaya gitmişlerdir. Bu süreç esnasında kendilerini en fazla rahatsız eden durum ise başkaları tarafından *“Bulgar göçmeni”, “Bulgar mahcuru”, “Bulgar”* şeklinde tanımlanmalarıdır. Kimlik anlayışı ve yaşadıkları durumu şu sözlerle özetlemiştir. *G.S. “Bulgar denildi, Bulgaristan türkü denildi a tabi biz de tepki gösteriyorduk, çünkü ben dedelerimden bildiğim kadarıyla biz Bulgaristan’da göçmen idik. Konya ovalarından Osmanlı zamanında Karaman oğulları geldiğimizi biliyorduk, Osmanlı imparatoru oraya gönderdiğini ve devamında sınırlar belirlenirken orda kalmışız, tabi dedelerimin dedeleri yüzyıllar önce. Biz buraya gelince yerli arkadaşlarla çalıştık ve adetlerimiz aynı düğünlerimizde neler yapıyor, nerdeyse aynı. Yürük arkadaşlarımız vardı burada doğmuş burada büyümüş onlarla bazı yemeklerimiz uyuşuyo, yemek kültürümüz mü diyim terbiyemiz mi, düğünlerde kız tafarı oğlan tarafı neler yapar aynı adetler. Bizim tepkimiz Bulgarlar geldi, Bulgar göçmeleri gelmiş dediklerinde oluyodu. Göçmen diyince kızıyoduk, biz Bulgaristan’da göçmendik, ana vatanımıza geldik, dedelerimizin topraklarına geldik.”* Bu durumun dışında kişiler her zaman yerli halk tarafından yardım eli uzatıldığını, kendilerini tanımak adına yakın olduklarını ifade etmişlerdir. İki tarafın birbirini tanıma sürecinde kültürel kimlik, dil, din farkı olup olmadığı tartışmalara neden olmuştur ve kişiler aynı ana çatı altında aynı özelliklere sahip olmanın yanı sıra onları birbirinden farklı kılan özelliklerini zamanla öğrenmişlerdir.

### 5.8. Kültürel Olarak Kimlik Tanımları

Kimlik kişilerin kendilerini tanımlamakta kullandıkları en belirgin özelliktir. Bu soru karşısında zorunlu göçe tabi tutulan ve kimliklerini kaybetmemek adına direnen, tanıdıklarını kaybeden ya da ceza evlerinde yatan katılımcılar aşırı tepkili bir şekilde cevaplamışlardır. Görüşülen 10 kişinin 2’si kendisini Bulgaristan göçmeni olarak tanımlarken diğer 8 kişi kendisini Türk olarak tanımlamıştır. Müslüman ve Türk olma kimlikleri birbirinin içine girmiştir ve kişilerin tamamı kendilerini tanımladıkları etnik kimliğin yanı sıra dini kimlik olarak Müslüman olduklarını ifade etmişlerdir. *G.K.* güven konusuna değinerek şunları ifade etmiştir: *“Müslümanım, her türk müslümandır, ama tabi o Müslümanları da iyi bilmek gerekiyor, biz*

orada Türkçeyi çok konuşamadık yasaktı ama biz gerçekten iyi Müslümanlarmışız buradakilere bakınca ben onlara Müslüman diyemiyorum, yaptıkları, yaşadıkları, haram mesela görüyorum çalıştığın tam senin şeyini vermiyo, kul hakkı olmamalı, ben o lafa çok şaşırmıştım Babana bile güvenmeyeceksin. Müslümanlıkta insan babasına güvenme lafı olur mu, o zaman anladım ki insanlara karşı seçici olmalısm.” Kültürel kimliklerini savundukları için yürüyüşler yaptıklarını ve o yüzden zorunlu göçle sınır dışı edildiklerini ifade eden **G.P.** kimliğini kabul ettirme sürecinde yaşadıkları hakkında şunları ifade etmiştir: “Ben macur olduğumu inkar etmiyorum ama Türküm Şimdi otobüslere falan bindiğimde hep Bulgaristan göçmeni değil de Bulgar göçmeni diyolar ben onu duyduğumda dayanmam hep itiraz ederim, Bulgar göçmeni değil Bulgar göçmeni olduğun zaman gavur olursun, Bulgaristan göçmeni olduğun zaman ister gavur ol ister Türk ol.” **S.G.** ise Bulgaristan’da yaşadıkları sıkıntılar ve kültürel kimliği hakkında şu sözleri dile getirmiştir: “Orada da Türktük onlar değiştirsinler adımı ad değişimiyle bir şey olmaz ben Türküm, kendimi biliyorum. Kimliğimiz Türk.” Katılımcıların kendilerini tanımlarken kullandıkları her tanım Türk olmak ile ilgili bir tanımdır, **G.S.** ise kimliği ile Bulgaristan’da yaşadığı bir anısını paylaşmıştır: “Kültürel kimlik olarak Türküm, Müslüman’ım. Her zaman Türklüğümle gurur duydum. Ve ben 18 yaşında ilk defa dudağım uçukladı neden diye soracak olursanız Türkçe konuşurken yakalandım Bulgar polise, o bana nede Türkçe konuşuyorsun dedi? Ben de Türk olduğum için Türkçe konuşuyorum dedim. Adımı sordu Bulgarca ben de korkudan Bulgar ismimi söyledim. Ben de ismim değiştirildi dedim, o zaman neden Bulgarca konuşmuyosun dedi, bülbül gibi dilimiz var neden konuşmuyosun dedi. Ben de Türk olduğum için Türkçe konuşuyorum dedi, nasıl ki bir koyun yavru verdiğinde koyun gibi, eşek de eşek gibi ses çıkarıyorsa ben de Türk olduğum için Türkçe konuşuyorum dedim. O da sen nerden biliyosun Türk olduğun dedi? Ben de benim ablam var Türkiye’de ikimiz de aynı anne babadan doğmayız dedim. Sen dedi çok konuşuyosun dedi, bu kadar konuşmasan iyi olur dedi. Ben de sizin Georgi Dimitrov’un çok sık kullandığı bir tabir varmış dedim okuduğumuz kadarıyla dedim: Örs olmak istemiyorsan çekiş olacaksın diye dedim onlara. Sen çok konuşma dediler bana. O zaman ilk defa dudağım uçukladı haliyle korkuyosun ama Türklüğümle her zaman gurur duydum ve mücadelesini de verdim sanırım.”

### 5.9. Aileyle Kurulan İletişim Dili

Bu soruya tüm katılımcılar Türkçe olarak cevap vermiştir. Kişiler Bulgarca’yı da hatırladıklarını sadece çocuklardan gizli bir iş ya da durum olduğunda Bulgarca’ya başvurduklarını ifade etmişlerdir. Türkçe konuşmanın yasaklandığı dönemde Türkçe düşünmeyi yasaklayacak bir mekanizmanın olamayacağını ifade etmiştir **B.H.** ve eklemiştir: “Türkçe hep Türkçeydi. Yasak geldiğinde benim evime karışamaz karışacak da napcak dinlecek ben de sessiz konuşurum. Dışarda baktım kızanla çok badı çağıdı hayde içeri derim Bulgarca, içerde kaldığın yerden Türkçe.”

### 5.10. Komşuluk İlişkileri

Katılımcılar, göçmen konutlarında yaşadıkları için daha fazla yakın akraba, çevre ve komşu olarak Bulgaristan göçmenleri ile iletişim kurduklarını ifade etmişlerdir. Fakat Türkiye’de doğmuş kişiler ya da başka etnik kökene sahip göçmenler ile herhangi bir iletişim sıkıntısı yaşamadıklarını ifade etmişlerdir. Ayrımcı bir yaklaşım söz konusu değildir ve kişiler herkesle anlaşabildiklerini, ayrımın etnik köken bazında değil yapı ve kişilik gibi özelliklerde aranması gerektiğini vurgulamışlardır. **G.K.** komşuluk ilişkilerinde neden Bulgaristan göçmenleri ile ilişki kurmayı tercih ettiğini şöyle açıklamıştır: *“Birbirimizin dilinden anlıyoruz, onlar da orada yaşadıkları için, ama bunu şimdi buranın yerlisiyle yapsam ben anlatsam anlayamaz, çünkü orada yaşamadığı için, ama biz sohbet ederken muhakkak oradan bir şeyler konuşuyoruz orayla ilgili.”* Görüşülen kişilerin hiçbiri tercih yapmadıklarını buna karşı bir eğilimleri olmadığını sadece yaşadıkları çevre nedeniyle komşularının çoğunun kendileri gibi Bulgaristan göçmeni olduğunu ifade etmişlerdir. **B.H.** bu durumu şu sözleriyle desteklemiştir: *“Ben insan seçmem, hiç ne orda ne burda. Hepimiz insanız neticede ama öle bi selam verdim almadı ta 2 kere denerim almadı mı o bitmiştir demek. Benim çalıştığım yerde yaşadığım yerde her türlü vardı, var tatarı, yerlisi, göçmeni. Ben sorun yaşamam.”*

### 5.11. Türkiye’ye Uyum Süreci

Katılımcıların soruya verdikleri yanıtlar yakından incelendiğinde tamamının Eskişehir’de yakın akraba, tanıdık desteği gördükleri ifade edilebilir. Her bir katılımcının ifade ettiği gibi dili biliyor olmak fakat Türkiye Türkçesine hakim olmamak, okuyup yazmayı bilmiyor olmak dilin onlara bir yere kadar yardımcı olabildiğini sağlamıştır. Bulgaristan’da konuştukları Türkçenin içerisine Bulgarca kelimeler karışmış ve semboller sistemindeki karşılığı Bulgarca olan kelimelerin bazılarının Türkiye’de öğrenilmesi zaman almıştır. **G.K.** bu durumu şu şekilde ifade etmektedir: *“Tabi bir tedirginlik oldu dil bilmiyorduk, o zaman büyük marketler de yok dış macunu isteyeceksin ama artık işaret diliyle söylüyorduk. Bulgarca eğitim aldık o yüzden de kelimelerin bazılarını bilmiyorduk.”* Alışkanlıklar ve kişilerin rutinlerindeki bazı konular Bulgaristan’da yaşamak üzerine kuruluyken göçten hemen sonra bu konular ile sıkıntılar yaşanmıştır. Dilin farklılıklar gösterdiği kısımlarda karşılaşılan zorluklar, kişilerin kendilerini Türkçede tam olarak ifade edememeleri fakat aynı zamanda da Türkçe konuşabiliyor, anlıyor olmaları aradaki kültürel ve alınan eğitim farkıdır. **S.G.** *“Dilini biliyoduk da gene de anlamıyoladı bizim dilimizden. Gittiğimiz yerde zorlanıyoduk mesela bir örnek veriyim saç ketsime gittin diyelim ki ben model söylerim ötede alıştım gibi o anlamaz ben anlatamam. Zor oldu biraz. Anlaşamamazlık, iş bulamamazlık, küçük yerlerde markette anlaşamazsın ne istediğini söylersin o anlamaz.”*

Din ve dini geleneklerin aynı olduğunu ifade etmiştir katılımcılar. Kendilerine bu durumun buradaki hayata uyum göstermede yardımcı olduğunu dile getirmişlerdir. Diğer yandan da kültürel farklılıklardan bahsetmişlerdir bireylerin birbirine olan baskısından, farklılıklara açık olmamalarından, destek ve yardımın beklentileri doğrultusunda gerçekleşmediğinden bahsetmişlerdir. Bireylerin diğer bireyler üzerinde etki yaratmaya çalışma sürecini **G.P.** açıklamıştır: *“Aslında biraz zor geldi önceden de kültür farkından kaynaklı biraz da. Beylikovanın bir köyünde orada bayanlar herkes siyah çarşaf koyuyo başına benim için demişler ki açık giyinmiyom ama biz zaten alışmışım çalışmaya demişler ki Gülşen gelin çok iyi çok beğeniyoz ama kara çarşaf koymuyo demişler ben de bunu duydum akşam toplantıları olur onların yine bir akşam toplantısında söylediler bunu. Ben dedim bunu duymuştum dedim ama hiç de onaylamıyo sizin dediğinizi dedim, nasıl onaylamıyom dedim siz çıkarın bakalım kara çarşafları başımızdan dedim. Siz çıkarın ben takıcam dedim, siz de başınızı açın dedim. Biz siyah çarşafı açamayız dediler ben de benim geldiğim yer öyleydi dedim kapatamam gün gelince kapatırım dedim.”*

Köy ya da küçük kasabalarda yaşam sürmeye alışık, birbirini tanıyan ve herhangi bir zorluk karşısında birbirine destekçi çıkan, kendi grupları içerisinde iletişim kurup kendilerini ve kültürlerini devam ettiren bu kişiler Bulgaristan'dan Eskişehir'e göç ettiklerinde karşılaştıkları bir diğer durum ise yeni bir hayat inşa etme zorunluluğudur. Katılımcıların ifade ettikleri gibi tüm mal varlıkları, yılların birikimleri Bulgaristan'da kalmıştır. **B.H.** bu durumu ve hissettiklerini şu sözlerle ifade etmiştir: *“Ben sıkıntı yaşamadım bir tek ben çok garipsedim onu bir gün bütün gün Adlar'da oturdum bir Allahın kulu da bana ne oldu amca sen bugün burda niye oturuyosun nen var aç mısın açıkta mısın demedi ben o zaman anladım ki ben O'dan başlayacam hayata burda. 50 yaşında O'dan. Ama o kara bulutlar iş bulunca dağıldı, koşuşturmacayla geçti hayat.”*

Eskişehir ve buradaki hayata alışma faktörü olarak belirtilen iki önemli konu daha bulunmaktadır. İlk olarak Eskişehir göçmen şehri ve burada eski Bulgaristan göçmenleri olduğu kadar başka yerlerden göç eden kişiler de bulunmakta ve kişilerin birbirine karşı anlayışlı oldukları ifade edilmiştir. Diğer önemli bulunan konu ise katılımcıların buraya alışmaya ve burada yaşamaya kararlı olmalarıdır. Katılımcıların tanıdıkları arasında 1989 yılında göç edip Bulgaristan'da demokrasi ilan edildiğinde geri dönen kişiler mevcuttur. **B.G.** *“Alışmaya kararlıydık biz. Geri bakmak olmazdı ondan da kaldık yıllar da su gibi aktı gitti.”*

## 5.12. Bulgaristan'daki Geleneklerin Devam Ettirilmesi

Katılımcılar Bulgaristan'da düzenlenen düğünlerin buradan daha farklı olduklarını ifade etmişlerdir. **S.G.** *“Orda düğünler ta başka oludu, yemekli olur üç gün devam ederdi*

*burda meyve suyu kuru pasta. Kimin hali vakti neye yeterse ama orda öle yapadık.*". Düğün ve eğlencelerde kullanılan müziğin karma, Türkçe ve Bulgarca olduğunu ifade eden katılımcılar bu durumun şu anda da burada yaşatıldığını ifade etmektedirler. Katılımcıların her birinin çocukları vardır ve "Siz gelin veya damadınızın göçmen olmasını mı istersiniz?" sorusuna demokratik bir yapıda yaşadıklarını kararı evlenecek kişilerin verdiğini belirtmişlerdir. **G.S.**"Bizden bir nesil öncekiler, eski göçmenler onlar göçmen olsun derler, ama ben çocuğumu böyle bir tercih yapmasını sunacağımı sanmıyorum. O bana bu benim seçimim dediğinde benim ona müdahale etme hakkımın olduğunu sanmıyorum. Onun seçtiği kız benim gelinimdir."Bu soruya verilen yanıtın ikinci kısmı ise konu ile ilgili "ama" ile başlayan düşünceleri içermektedir. Genel itibarıyla bir ayırımın olmadığını fakat katılımcıların gelin ve damatlarının 1989 Bulgaristan göçmeni ya da eski göçmen oldukları tespit edilmiştir. **S.G.** bu durumu örneklendirmiştir: "Kızım eski göçmenle evli. Genelde göçmenler göçmenlerle evlenir yani yerlilerle de evlenen olyo da kismet bu artık öle deyim bari. Ama ta çok da göçmenlerle uyum sağlasın diye, uyum dediğim gibi mesela anlaşabilecek biriyle. Kültür farkı var ikisi de Türk ama farklılar, ben sütlü yemek yaparım yemez gelin damat e o da olmaz."Katılımcılar hayatlarını birleştirecek kişilerin gençler olduğunu fakat aile kavramına önem verildiği için konuyla ilgili ortak bir görüşün olması gerekliliğinin altını çizmişlerdir.

Yaşatılan alışkanlıklar kişileri Bulgaristan'da yaşadıkları hayatlarına yakınlaştırmaktadır. Dini inanç ve geleneklerin dışında yılbaşı ağacı süsleme ya da paskalya zamanında yumurta boyama gibi alışkanlıklar kişilerin bu dine mensup olmalarından kaynaklı değildir. Kendilerinin buna yüklediği anlam ve önem dini anlamda değildir, bu durum daha fazla yaşanan bir yerin kültürüne yakın olmak adına onu uygulamak olarak tanımlanabilir. **G.K.**"Kendimizi devam ettirmede tam olarak hepsini yapamasan da ama yine de aile içinde kendini devam ettiriyor, yılbaşında çam ağaçları süslemek gibi. Ben orada nasıl yaşadysam burada da kendimi aynı şekilde devam ettiriyorum. Bakımımı yaparım, çocuğuma terbiyemi bildiğim gibi veririm, yemeğimi dızmanamı, kırmamı, lahana turşumu yaparım, buradakiler pek bilmez lahana suyunun içilcenı.". Kendilerini bir Bulgaristan Türkü olarak devam ettirme konusunda dini geleneklerin, kandillerde yapılan hamur işlerinin, paylaşım üzerine kurulu her geleneğin yanı sıra eğlence içeren yılbaşı kutlamalarını **G.P.** şu şekilde anlatmıştır:"Kutlamalarda yılbaşında Noel baba yapıyoduk, şimdi biz 4 kardeşiz hepimizin çocukları vardı herkes birbirinin çocuklarına hediyeler alıyoduk kız kardeşimi mesela Noel baba yapıyoduk çuvala dolduruyoduk hediyeleri o getirip herkesin hediyelerini dağıtıyodu yani. Onlar çok oluyodu, ama burda yapamıyoduk, kızım 1 yaşındaydı buraya geldiğimde tabi köyden geldiğimde zaten bunların hiçbirini Beylikova'da yapamadım kocam yoktu param yoktu. Buraya gelince ikimiz de çalışmaya başladık kızım sürpriz yumurta istedi, birer tane hediye alırdım, meyve, çikolata alırdım sehpanın üzerine hazırlayıp çocuklara Noel baba

*gelmiş derdim. Bir defa kızım sürpriz yumurta istemişti aldım o da gördü Noel baba gelmiş ay anne diye nasıl odadan odaya dolaşıyordu, öyle şeyler yapıyodum çok eskiden. Şimdi de arkadaşlarla yeni yılda napıcaz diye düşünüyoruz oturcaz kutlaycaz televizyon izliyecez sohbet kutlama.”.*

Katılımcılar kültür ve kendini devam ettirme konusunda önemle vurguladıkları konular arasında yemek kültürü ve alışkanlıkları yer almaktadır. Bulgaristan’da daha farklı bir yemek kültürünün olduğunu, et ağırlıklı beslendiklerini, oradaki etin tadının daha farklı olduğunu söylemişlerdir. **R.M.** *“Bulgaristan’ın yemekleri biraz daha güzeldi,etin daha dadı vardı, burda o dad yok yani. Merada yeşillikte olduğunda hayvanlar burda öyle değil. Daha doğaldı.”*Sebze yemeklerinin fazla rağbet görmediğini, bazı çorba çeşitlerini Bulgaristan’da yaşarken hiç bilmediklerini, hamur işinde kendilerinin ve göçmenleri tanıyan kişiler tarafından da bilinip, sevilen dızmana ve kırma Bulgaristan göçmeninin vazgeçilmezi olduğunu ifade etmiştir katılımcılar.**S.G.** *“Yemek kültüründe farklılık var, şimdi burasının yemekleri sebze ta çok var biz ötede ta başka yemeklemi var çeşit çeşit, burda da var mesela kırma dızmana de anlamıyorlar. En meşhur yemeklerimiz kırma dızmana, sütlü kaymaklı yemekler yapardık. Sütlü biber, sütlü çorba gidip gel bak buradan biriyle onlar pek sütlü kaymaklı yemiyo ama biz seviyoruz. Biz çayı Bulgaristan’da bilmiyoduk, biz çayı ohlambı onlar ıhlamur diyo, papatya çayı yapıyoduk böyle çay yoktu. Ama şimdi alıştık demliyoz seviyoz da. Her sabah akşam demleriz.”*Yemek yeme alışkanlıkları, tüketmeyi tercih ettikleri tatlı, şekerleme vb. ürünlere Bulgaristan göçmenleri ulaşabilmekteler. Kendilerinin dışında kırma ve dızmanayı seven yerli arkadaş ve tanıdıklarının olduğu kadar Bulgaristan ürünlerini kullanan kişilerin de bulunduğu gerçeğinin altını çizmişlerdir. **S.M.** *“Dızmana kırmamız bizim çok meşur, beğeniyorlar biz zaten içinde olduğumuz için yapıyoruz onlar da seviyor. Mevlit davete geldiklerinde yerliler de seviyorlar. Burda da çok çeşit var bir şey diyemiycem şimdi ona.Burda Bulgaristan’da olup da burada olmayan yok biz kendimiz bakkalız getiriyoruz satıyoruz, beğenilip alınıyo da. O kadar da meşur olduk ufacık bakkalla. %70 göçmense % 30 yerli halk. Gofretten tut da lukankaya kadar, lukanka diyince anlamazlar ama o da sucuk oluyo. Pişik kremi bile Zdrave demek ki yararlı bir şey ki alıyorlar. Gofretin binbir çeşidini alıyoruz, bu sadece Eskişehir’de de satılmıyo göçmenlerin olduğu her yerde ana yeri de Bursa. Bu bizim hayatımızda orda da vardı burada da kullanıyoruz.”.*

1989 Bulgaristan göçmenlerinin birinci kuşağı ve göç sürecini eksiksiz hatırlayan kişilerle yapılan bu görüşmede kendi kültürlerini devam ettirme konusu farklı yönleriyle ele alınmıştır. Kendi aralarında konuştukları dil Bulgaristan’dayken kullandıkları Bulgaristan Türkçesi, Türkiye Türkçesine çok yakın ama içerisinde daha fazla eski kelime barındıran ve bazı Bulgarca kelime ve terimlerin karıştığı bir Türkçedir. Bu bağlamda kendilerini yaşadıklarını, Bulgarca dilediklerinde

kullanabildiklerini, dini gelenek ve göreneklerini İslam dinine göre yaşadıklarını, kendi aralarında gelenek haline getirdikleri piknik, ziyaretler, eğlenceler olduğunu, yemek kültürleri ve kullandıkları ürünler aracılığı ile kendi kültürlerini yaşadıklarını, ilettiklerini ve tüm bu süreci kültürlerarası iletişim bağlamında yaptıkları ifade edilebilir.

### 5.13. Diğer Bulgaristan Göçmenleriyle İletişim

Katılımcılar, komşu ve tanıdıkları Bulgaristan göçmeni arkadaşları ile birbirlerine ziyaretlerde bulduklarını, düğün, bayram, cenaze gibi durumlarda beraber hareket ettiklerini ifade etmişlerdir. Bu duruma ek olarak Türkiye'nin diğer şehirlerinde bulunan 1989 Bulgaristan göçmenleri ve eski göçmenler ile iletişim halinde olduklarını ifade etmişlerdir. *"Her şehirde açacak bir kapının olması demek ne demek güzel bir duygu bence."* **B.H.** Birbirlerine yaptıkları ziyaretlerin dışında, aralarında birinin düğün ya da cenazesi olduğunda mutlaka destek çıktıklarını, bayramlarda ziyaretlerde bulduklarını ifade etmişlerdir. **B.H.** *"Destek tabi e nasıl iki elin sesi derler ya hani. Düğün dernek beraber olur. Bu işler kalabalık işi çevre tanıdık işi. Cenaze desen zaten öle kötü günde yanında olcan insanım."* Düğün ve cenazelerin kalabalık bir şekilde geçtiğini ifade eden katılımcılar Türkiye'de doğmuş büyümüş kişilerin bu duruma anlam veremediklerini belirtmişlerdir. **S.M.** *"Evet birbirimize destek çıkıyoruz çünkü benim komşularım buranın yerlisi olduğu için ben büyük oğluma düğün yaptım onlar hayretle izlediler bu kadar kalabalık olabilir mi diye. Diğer şehirlerde olan Çorlu Muratlı, Orhangazi oralardan arkadaşlarımız geldiler."* Katılımcılar düğünlerde olduğu kadar kötü günlerinde de birbirlerinin yanında olduğunu dile getirmiştir. **S.M.** *"Kesinlikle mesela bir cenazen olduğu zaman yanlış anlaşılmasın buranın halkına göre bizim göçmenlerin daha çok kalabalık oluyor ben buna saygıdan diyorum artık, sayıyo ki geliyo."* Bu davranışın bir alışkanlık ve görgüdür *"Biz öteden (Bulgaristan) öyle görmüşüz öyle de gidiyo."*

Katılımcıların birbirlerine destek oldukları da gözlenmiştir. **G.P.** desteğin çok olduğunu ve bazı örnekler üzerinden anlatmıştır: *"Çok çok salça yaparken tabi ki, o yazın her komşuya salça olur. Kış hazırlıklarında hep beraberiz. Biz ilk geldik burada 6 blok sanki kardeşmişiz gibi sarıldık birbirimize o diğer sonradan gelenlerde o kadar sıcaklık yok ama biz ilk geldik hep de beraberiz. Mesela o bloklarda arkadaşımız var o şaşar bize nasıl birbirinize koşuyosunuz hep beraber destek çıkıyorsunuz diye. Seviyo bizim bu birliğimizi. Düğünlerimizi beraber yaparız, cenazelerimiz kalabalık olur."*

Destek ve iletişim halinde olmayı **S.G.** bir araya gelerek kutlamalar yapmak, özel günleri paylaşmak olarak nitelendirmiştir. *"Mesela bana yeni yılda misafirler gelecek, biz birbirimizi bırakmayız hiç. Bulgaristan'da kutladığımız gibi devam ettiriyoruz düşünüyöz"*

*şimdi alalım çam ağcı, süsleyeceğiz misafirlere hazırlık. Biz ötede alışmışık bunu süslemeye dini olarak değil, bazıları burda iyi değilmiş Müslümanlar bu ağaç diyele ama biz alışmışız bi kere. Beraber kutlayacaz yeni yılı eş dost”.*

Ayrıca görüşülen kişilerin arasında Bulgaristan’dan göç ettikleri köyde beraber yaşadıkları ve şu anda Türkiye’nin farklı şehirlerinde olmalarına rağmen her yıl ortak bir piknik düzenledikleri, bu organizasyonun piknikten çok şenlik havasında geçtiği ifade edilmiştir. Bu piknik organizasyonunda yeni kuşaklar mutlaka yer almaktadır. **B.G.** amaçlarının *“yeni kuşakların kendi özlerini yitirmemeleri, farklarını her zaman bilmeleri olduğu ifade etmiştir.”* Bu piknik organizasyonu belirli yıl aralıklarla mutlaka göç ettikleri köyde de uygulanmaktadır, kişiler köylerine geri dönerek orada da bu organizasyonu gerçekleştirmektedirler. Bu gibi organizasyonlarda bir araya gelebildiklerini ifade eden katılımcılar birbirilerine bu şekilde yakın olabildiklerini, iletişimi sürdürdüklerini ifade etmişlerdir. **S.M.** *“Benim eşimin köyünün pikniği oluyo Haziran ayında. İlk haftası burada oluyor ikinci haftası köyümüzde, köyümüz derken oradaki köyümüz orda doğduk büyüdük. Önceki sene köyümüze gittik. Orda etkinliği gördük her sene de burada toplanıyoruz. Ta 50’li yıllardan beri gelen göçmenlerle bir araya geliyoruz.”*

Katılımcılar diğer şehirlerde yaşayan Bulgaristan göçmenleriyle kendilerini kıyaslayıp alışma süreçlerini irdelediklerinde kendilerinin daha hızlı alıştığını ifade etmişlerdir. Bu duruma neden olarak ise Eskişehir’in göçmen şehri olmasını ve kendilerinin buraya alışmaya kararlı olma durumlarını öne sürmüşlerdir. Kişilerin birbirinden etkilendiklerini ifade eden **R.M.** *“Arkadaşım Muratlı’da yaşıyordu çevresinde dönenler oldu o da dönecekti, ama dönmedi, niçin köye gitmiş bi bakmış kimse kalmamış sonra alıştı gitmedi.”*

#### **5.14. Farklı Kültürlerle İletişim Biçimi**

Katılımcılar, homojen bir yapı içerisinde yaşadıklarını, iletişimlerinin genel hatlarıyla merkezi olduğunu fakat herkesle iletişim kurabildiklerini ifade etmişlerdir. Katılımcılar etnik kimlik ve kültürel farklar gibi konular yüzünden ayırım yapmadıklarını, herkesle iletişim kurabildiklerini ifade etmiş bulunmaktadır. Kurulan iletişim daha fazla bireylerin özellikleri doğrultusunda şekil aldığı ve *“kişiye göre muamele yaparım etnik kökenine göre değil.”* ifadesiyle pekiştğini ifade edebiliriz. Oluşmuş ve yaşanan bu homojen yapının zoraki bir homojenleşme ya da kapalı topluluk şeklinde bir kapalı iletişim ağı olmadığını ifade eden katılımcılar **I.A.** ifade ettiği gibi yıllar içinde birbirinin içine geçmiş iletişim ağ ve grupları mevcuttur: *“homojen, biz burada beraber yaşıyoruz ama kapalı da değiliz*



*çünkü iş arkadaşlarımız, buraya taşınan yeni yerli arkadaşlar var o yüzden artık karışmaya başladı."*

### 5.15. Bulgaristan ve Türkiye'deki İletişim ve Kültür Farklılıkları

Hayatının uzun bir yarısını Bulgaristan'da geçirmiş ya da gençlik yıllarını orada yaşamış kişiler, bu ülkelerde kendi hayatları örneğinde keskin farklılıkların var olduğunu vurgulamışlardır. Alınan eğitim, yaşanan politik sistem, önem taşıyan problemler, kişilerin değerler sistemi ve kendilerini ifade etme şekillerine kadar her alanda temel farkların olduğunu dile getirmişlerdir. Bireylerarası iletişim ve toplumun kadın ve erkek algısı gibi konulardaki farklılıklar ilk yıllarda çarpıcı farklılıklara neden olmuştur. Kadının çalışması, kamusal alanda erkekle omuz omuza kendini ifade etmesi ve kazançlarının olması ilk zamanlarda yadırganan alışılmamışın dışında bir davranış olarak nitelendirilmiştir Türkiye'de ve bu durum katılımcıları rahatsız etmiş, durumu anlamlandıramamışlardır.**G.K.** "Kadın erkek ilişkisi dışarıda dolaşması burada normal değildi. Kadının çalışması buradakiler bunu kaldıramıyorlardı, erkek egemen zihniyet, ben bununla çok mücadele ettim. Azimli kadınlardır Bulgaristan'dan gelen kadınlar, tuttuğunu koparan." Toplumun algısı ve kişilerin anlam yükledikleri değerler sistemindeki farklılıkların temelinde yatan birden fazla neden vardır. Ana nedenlerden bazıları olarak eğitimin farklılığı ve politik sistemdeki farklılık ifade edilebilir.**G.S.** "Biz sosyalist bir ülkeden geldik. Bizim yaşımızdakiler bir devilyasyon geçirmişler, parti seçimi var burada biz bize devletin bize gerektirdiği yapıyorduk." Sosyalist devlet politikası uygulanan bir devletten demokrasiye geçiş beraberinde farkların algılanmasını getirmektedir. Eğitim, sağlık gibi alanların ücretsiz olması ve bu düşünce kişilerin hemen bırakabilecekleri bir yaklaşım değildir, **İ.A.** "Orada şimdi eğitim alanında ve sağlık alanında o sistem çok ilerlemişti, parasız. Buraya geldiğimizde de öyle olacak zanettik bizi üzen o yani bir pansuman yapamazsın biz hizmet için varız fakat git faturaya kestir, yani bağlı değilse kuruma, hayde hastaneden dışarı paran yoksa dışarı." Disiplin ve yasaların uygulanmasındaki titizlik bir fark olarak ifade edilmiştir **S.G.** tarafından. "Orda mesela bizim zamanımızda sıkıydı sen şimdi bugün okula gitmiycen yok öyle bir şey." Bulgaristan göçmenlerinin en büyük özellikleri arasında çalışkan oldukları ifade edilir. Bu durumu **H.Ç.** şöyle ifade etmiştir ve ona göre bu iki ülke arasında en büyük farklardan birisidir: "Bizim çocuk dede herkes çalışır. Hangisi kalkamaz oturduğu yerden tütün dizerdi boş oturmak yoktu bizde. Kave yoktu bizde çay içmek yoktu herkes işe." Katılımcılar kendilerini Avrupalı olarak tanımlamanın dışında çevredeki kişiler tarafından bazen o şekilde tanımlandıklarını ifade etmişlerdir. **B.H.** Avrupalı olma durumuna ve iş hayatında kadının yerine dair düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir: "Şimdi kızım biz Avrupalıyız onlar da der bunu biz de zaten biliriz. Biz geldik çalışma başladı bizim kadınlarımız, onlar kızlarını salmazdı okuma bile. E bizim hepimiz en az

*lise mezunu en az 2 dil bilidik biz. Farklıydık onlara göre. Temiz güzel giyini gider bizim insanımız işe ne iş olursa olsun, evinin önü olsun, bahçesi olsun tetiplidi be canım. Bak şimdi bahar geldi her yerde zümbül, bahar çiçekleri temizçene."*

Katılımcıların yaşadıkları iki ülke, iki hayat arasında temel farklardan bir tanesi ekonomi alanındadır. **G.P.** ekonomik ve kültürel farkları örneklendirerek anlatmıştır: *"Mesela orda önceki hayatımızda her gittiğin dükkanda fiyat aynıydı, maaşlar aynıydı komunizmada yaşadık biz. Ama buraya geldiğin zaman sadece bir fabrika içinde işçilerin maaşı bile farklı. Senin işçiyle senin aranda fark var. Bizim orda yetiştiriliş tarzımız daha farklı, bizim ordan gelen insanımız daha kültürlü, nasıl daha kültürlü, çünkü lise okumayan yoktu, lise okumak mecburi, işsiz de gezen yoktu. Burda işsiz sokakta gezen çok hani helede hiç çalışmamış bayanlar var, hiç okumamış insanlar var. Ben bunları köyde çok yaşadım gencecik kız, sen kaç doğumlusun dediğimde ben bilmiyorum diyodu sen nasıl bilmiyosun, öyle kültür farkları yaşadım ben, hala da devam ediyor bunlar daha içeri köylere gidin hala var bu farklar."*

Kişilerin ifade ettikleri farklar eğitim, siyaset, ekonomi, bireylerarası iletişim, çalışma hayatı başlıklarına ayrılabilir bu alanlara bir alan daha eklememiz gerekirse farklılıkların mevcut olduğu ifade edilen sosyal yaşamdır. Sosyal yaşamlarını iki ülkedeki hayatlarını baz alarak kıyasladıklarında ilk yıllarda burada herhangi bir sosyal hayatlarının olmadığını, son yıllarda artık o eski sosyal hayatlarını burada da sürdürebildiklerini ifade etmektedirler. Tatil, özel günlerin kutlanması gibi konuları ele alan **S.M.** kültürel farkları şu şekilde ifade etmiştir: *"Şimdi aradaki farkı güzel görüyorum ama üç dört yıldan beri güzel görüyorum. Orda pırva prolet, ilkbahar onu gidip dışarıda kutluyorduk, haftata bir kez mutlaka sinemaya gidiyorduk, arkadaşlarla toplanıp hıja denilen bir yere yemeğe gidiyorduk onları geldiğimizde yapamadık hiç görmedik, onlar gitti buharlaştı bir çalışmak kaldı."* Sosyal hayattaki farklardan bir diğeri de kalabalık şehirlere yerleşen kişilerin arasındaki bağın gücünü yitirmeye başlaması, *"Orda daha fazla gidip geliyoduk arkadaşlar burda o kadar gidemiyoz niçin dağıldık İzmirde var Kuşadasında var her tarafta var. Orda topluyduk şimdi dağıldık."***R.M.**

Katılımcıların ifade ettiği tüm bu farkların yanı sıra yaşamlarındaki güven olgusuna dair dile getirdikleri iki ülkedeki yaşantıları arasında farklılıklar olduğunu anlamamıza yardımcı olmuştur. *"Güven vardı, o güven burada yok. Güvenemiyosun burada."* **B.G.** Güven konusunun yanı sıra katılımcılar kendilerinin sıcakkanlı, cana yakın kişiler olduklarını ifade etmişlerdir. Genel itibariyle kendilerinin gösterdiği yakınlık ve samimiyetin suistimale uğradığını ifade etmişlerdir. **İ.A.** *"Bizim kültürümüz biraz daha yüksek onlardan bir kere daha humaniteriz biz. Biz ta insanlara sıcak yaklaşıyoruz. Geldik bu Türkiyeli bu göçmen hiç ayırım yapmadık hiç, çünkü bizde ayıracak bir şey yok ki hepimiz Türk. Güveniyoruz biz, itimat ediyoruz."*

## SONUÇ

Eskişehir yoğun göç almış ve farklı etnik kökene mensup kişilerin birlikte yaşadığı ve kültürel çeşitliliği ile renkli olan bir şehirdir. Bu kültürel çeşitlilik içerisinde kültür ve etnik köken açısından yerli halkla aynı özellikleri taşıyan fakat bir yanılla farklı olan Bulgaristan göçmenleri yer almaktadır. Şahin Tepesi'nde yaşayan bu grup, ek olarak doğup büyüdüğü ve etkilendikleri Bulgar kültürünün çeşitliliğini ve oradaki alışkanlıklarını da beraberlerinde getirmişlerdir. Bu özelliklerinden dolayı kendi içlerinde kurdukları iletişim güçlenmiş, şehir ve yerli halk ile kurdukları iletişim süreci ertelenmiş olduğu gözlenmiştir. Bireylerin aynı kültür ve etnik kimliğe mensup olması yanısıra iletişimde ortak geçmiş ve yaşanmışlık da önem taşımaktadır. 1989 Bulgaristan göçmenlerinin ortak geçmişi onları birbirine daha da yakınlaştırmıştır.

Katılımcıların tamamı göç hikayelerini anlatırken duygulu anlar yaşamışlardır. Göç esnasında yaşanan her olay, duygu, paylaşılan düşünce kişilerin yıllar içerisinde ve günümüzde birbirilerini anlamalarında yardımcı olmuş, kendi aralarında kurdukları iletişimi deneyim ve paylaşım endekslisi olarak güçlü kılmıştır. Göç olgusunu bir süreç olarak kabul ettiğimizde kişilerin hayatında göç yola çıkmadan önceki yaşantıları ve şu an buradaki yaşantıları arasında bir köprüyü temsil etmektedir. Değişim ve bu değişimler üzerinden kurulan iletişim ve kişisel bağlar bu kişilerin arasındaki iletişimi kültürlerarası olarak yorumlamamıza zemin oluşturmuştur. Katılımcılar 1989 yılında Türkiye'ye göç etmeden önce Bulgaristan'daki ana kültürün içerisinde bir alt kültürü temsil etmekteydiler. Bu alt kültürde kendi kültürlerini sürdürme şekilleri; dillerini yaşatma, dini inançlarını yaşama, etnik kökenlerini yitirmeme adına kapalı ağlar içerisinde iletişim kurma, "diğer" ve "öteki" kavramları üzerinden kendilerini tanımlama ve tanıtmabiçiminde özetlenebilir. 1989 yılında ve öncesinde yaşananlar yüzünden göç etme kararı olarak etnik kimliklerini yitirmek istemediklerini ifade eden katılımcıların Türkiye'ye geldiklerinde ve şu andaki durumlarını ele aldığımızda Türkiye'deki ana kültürün içerisinde bir alt kültür olarak yer almaktadırlar. Katılımcıların kelimelere büründürmedikleri bir gerçeklik söz konusudur. Bu gerçek bilinir, hissedilir ama ifade edilme zorunluluğu hissedilmez, kişiler ne oralı ne de buralıdır. **H.Ç.** kelimelere dökmüştür bu durumu: *"Nasıl oldu o şimdi biz ne oralı ne buralı gibi sanki."* Bu durumun kendilerinin 1989 göçmenleri arasında birinci kuşak göçmen olmalarıyla yakından ilişkisi olduğu kabul edilebilir. Olay ve olay örgüsünü gördüğü gibi kabul edip yorumladığımızda kişiler kendi dünyalarını, eski yaşam alanlarındaki alışkanlıklarını ve iletişim kurma biçimlerini sürdürmektedirler. Kapalı bir topluluk olmaları söz konusu değildir, katılımcıların tamamı homojen bir yapı içerisinde yaşarken dıştan gelen kişilere kapalı olmadıklarını ifade etmişlerdir.

Bu durumu yakından incelediğimizde katılımcılar Bulgaristan'da yaşarken de hiçbir zaman kapalı olmadıklarını ve dışa açık bir şekilde ayrımcı politika uygulamadan yaşadıklarını görmekteyiz.

Bulgaristan'da bir azınlık grubunu temsil eden bu kişiler Türkiye'ye geldiklerinde kendilerini ana vatanlarına gelmiş olarak kabul etmişlerdir ve kendilerinin dışında bulunan herhangi bir etnik gruba dışlama politikası uygulamamışlardır. Hümanizm olgusu üzerinden "öteki" kavramını tanımlayan katılımcılar kendi aralarında etnik bir iletişim kurmamaktadırlar, fakat kendilerini daha rahat hissettikleri ortamı tanıdıkları arasında, kendilerinin yaşadıkları süreçleri yaşamış kişilerle olmak olarak betimlemişlerdir. Bireylerin kendilerini daha iyi hissettikleri, ifade edebildikleri ve anlaşıldıklarını düşündükleri kişiler genelde yakın çevresi ve kendileri gibi göç sürecini yaşamış kişilerdir. Göç yaşamış ve aynı acılar, sahip çıktıkları aynı değerler yüzünden Türkiye'ye göç eden bu kişilerin kendi aralarında kurdukları iletişim Bulgaristan'da yaşarken kurdukları iletişimin üzerine göçün etkilerinin eklendiği ve Türkiye'de yaşarken kurdukları iletişimin sentezidir, kültürlerarasıdır, çünkü her bir katılımcının süreci genelden özele indirgediğinde farklılıklar görülmektedir. Ortaya çıkan kültür, göç esnasında keskin hatlarla şekillenmiş ve kurulan iletişim, paylaşılan duygular bu ortak olarak kabul edilen acılar ve süreçler üzerinden betimlenmektedir.

Toplumun önyargıları ve kalıp yargıları kurulan iletişimi etkiler ve bunlar kültüre göre şekillenir. Kültürel olarak Türkiye kültürüne alışma sürecinde ve normal hayata geçiş evresinde kişilerin grup içi iletişim kurarak, birbirilerini destekleyerek yaşamaları doğal bir davranış olarak kabul edildiği kadar şehirle, "diğer" adı verdikleriyle kurdukları iletişim açısından biraz daha geride kalmaları da bu doğallığın yansımasıdır. Bulgaristan Türkleri ile ilgili önceden herhangi bir bilgiye sahip olmayan yerli halkın iletişim kurarken temkinli davranması kadar yeni göç ettikleri yerde kime itimat edebileceğini kestiremeyen Bulgaristan göçmenlerinin önyargı ile yaklaşmaları ve kendi aralarında iletişim kurmaları da doğaldır. İnsan tanımadığından korkar ve bu duygu mesafe olgusunu beraberinde getirir. Katılımcılar günümüzde tüm bunların aşıldığını ifade etmiş olsalar da arada kurulan engel, soğukluğa bürünmüş mesafe aşılamamış, aşılması için her iki taraftan da orantılı bir çaba harcanmamıştır.

Toplumların ayakta durması birtakım kurumların ve kültürel kodların varlığı ve sistematik bir şekilde işleyişi ile mümkündür. Diğer yandan iletişim olgusu, bazı durumlarda yaygın bir toplumsal kabul gören yeni davranış biçimlerini de özendirir. İletişim yeni bazı kültürel kodları da topluma önerebilir ya da getirebilir. Farklı kişiler birbirlerine ve kültürlerine uyum gösterirken birbirinin

kültüründen, deneyim ve alışkanlıklarından alış veriş yaparlar. Bu durum Bulgaristan Türkleri için tarhana çorbasıyla tanışma ya da çay içme alışkanlığının görülmesi ise Bulgaristan ürünlerini tüketilmesi ve yemeklerinin lezzetli bulunması gibi Bulgaristan göçmenlerinin de kendileriyle birlikte getirdikleri kültürel olgular diğerlerine yansımıştır. Ayrıca, ilk geldikleri yıllarda kadının kamusal alanda yer alamadığını ifade eden Bulgaristan göçmenleri günümüzde buradaki kadınların da artık çalışmasının ve kız çocuklarının eğitim almalarının doğallık kazanmış olmasını vurgulamışlardır. Kültürlerarası iletişimde kişiler birbirilerini sonuna kadar anlamak durumunda değillerdir fakat bireysel ve kültürel farklılıkların aşılması beraberinde etkileşim ve değişimi getirmektedir.

Mutlu'nun (1994) da vurguladığı gibi iletişimsel yeterlik, sadece dil dizgesini bilmeyi değil, kime ne deneceğini ve verili bir durumda bunun uygun şekilde nasıl söyleneceğini bilmeyi de gerektirir. 1989 Bulgaristan göçmenleri de Türkçe konuşabilen kişilerdir fakat iletişim kurma sürecinde ve pratiklerinde konuşulan konular, kişileri heyecanlandırıp, merak uyandıran konular önemlidir. Anlaşmak ve kişilerin birbirini anlaması sadece dil bilgisi üzerinden gerçekleşmez. Hayatlarının merkezinde farklı konu başlıkları ve sorunlar olduğu sürece ve referans çerçevelerindeki kesişme sadece belirli ana hatlar üzerinden olduğu sürece kurulan iletişimin ana hatları belirgin, mesafeli ve temkinli bir iletişim şeklinde olması kaçınılmazdır. Diğer yandan ise 1989 Bulgaristan göçmenlerinin kendi aralarında birden fazla kesişme noktaları bulunan, tüm süreçleri beraber yaşadıkları kişilerle iletişim kurma pratikleri daha samimi ve önlemler alınmadan gerçekleşmektedir.

#### **KAYNAKLAR**

Aşkun İ C (1990) Kültürel İletişim Politikası, Kurgu Dergisi, 7, 1-9.

Göktüna Yaylacı F (2012) Belçika'da Yaşayan Türklerin Yörecilik Anlayışları ve Toplumsal İletişim Süreçleri: Belçika'daki Emirdağlılar ve Posoflulara İlişkin Bir Araştırma, Doktora tezi. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.

Hall E T (1990) The Silent Language. Anchor Books, New York.

Kartarı A (1999) Kültürlerarası İletişim ve Bir Araştırma Projesi, Folklor/Edebiyat, 17, 19-26.

Kartarı A (2005) Farklılıklarla Yaşamak: Kültürlerarası İletişim. Ürün Yayınevi, Ankara.

Kümbetoğlu B (2008) Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma. Bağlam Yayınevi, İstanbul.

McDaniel R E, Samovar L A ve Porter R E (2009) Understanding Intercultural Communication: The Working Principles, L A Samovar, RE Porter ve RE McDaniel (eds.), Intercultural communication: A reader (12th ed.), Wadsworth Cengage Learning, Boston, pp 6-17.

Mutlu E (1994) İletişim Sözlüğü, Bilim Sanat Yayınları, Ankara.

Ozankaya Ö (1980) Toplumbilim Terimleri Sözlüğü. TDK, Ankara.

Pennington D L (1985) Intercultural Communication, L A Samovar ve RE Porter (eds.), Intercultural Communication: A Reader (4th ed.). Wadsworth, Belmont.

San E (2010) Kültür, Kimlik, Politika: Mardin’de Kültürlerarasılık. İletişim Yayınları, İstanbul.

Şirin A N (2010) 1989 Zorunlu Göçü ve Göçmenlerin Sosyal Entegrasyonu: Tekirdağ’daki Bulgaristan Göçmenleri Üzerine Bir Çalışma. Kocaeli Üniversitesi Yayınları, Kocaeli.

Tabakcı N (2009) Alt Kültürlerde Kimlik: Türkiye’deki Karaçaylar. Kömen Yayınları, Konya.

Toğrol B (1989) 112 Yıllık Göç. Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Yalçın C (2004) Göç Sosyolojisi. Anı Yayınevi, Ankara.

Yıldırım A ve Şimşek H (2008) Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Seçkin Yayınevi, Ankara.